

Omaette olemise ruum

Omaette olemise ruum

Üksinduse paigad Tallinna linnasüdame näitel

Magistritöö

Sten Vendik

Eesti Kunstiakadeemia
Arhitektuuriteaduskond
Arhitektuuri ja linnaplaneerimise osakond

Juhendajad: Kadri Klementi
Katriin Koov
Eik Hermann

Tallinn 2021

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kuivõrd repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt.

Keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

_____
(kuupäev)

_____
(magistritöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele:

_____
(kuupäev)

_____
(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

Tahan tänada oma võrratuid juhendajaid Kadri Klementit ja Katrin Koovi ning oma stuudiokaaslasi.

Eriline tänu Eik Hermannile, kes mind üksinduseruumide otsingutel julgustas katsetama ja proovima.

Tänan kõiki, kes on töö valmimisele nõu ja jõuga abiks olnud.

Erilised tänud Ann-Kristiinile, Teelele, Mariliisile, Annariinule, Mailile, Aronile.

Kummardused Pärt Uusbergile, kelle muusika inspireerib ja sisemist rahu loob.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	11
SÕNASELETUSI	15
TEEMANI VIINUD MÕTTED	17
VÄRELEV RABELEV ÜHISKOND	19
ÜKSILDUS	21
Üksildus kui uue ajastu tunnus	22
Üksilduse kahjustav mõju	23
Isolatsioon ja pandeemia	24
Üksildus ja üksindus	25
ÜKSINDUS	27
Üksinduse positiivsed pooled	27
Üksinduse kogemine	28
Ühiskonnast väljakirjutamise praktikad	29
Üksindus digiajastul	30
Nähtamatu ruum	33
Üksindus ja loovus	34
ÜKSINDUSE RUUMIDEST	35
Lapsepõlve mängumaa	35
Lasnamäel uidades	37
Üksindus inimloomus	41
AVALIKUS RUUMIS OMAETTE	45
Vajalikkusest	45
Linnasüdame puudused	49
Võimaluste ruum	49
OMAETTE OLEMISE RUUM	51
Toompea müüri orvad	53
Merelava	55
Skoone võrgud	57
Tõnismäe lugela	59
Teatri väljaku aed	61
KOKKUVÕTE	65
SUMMARY	67
KASUTATUD ALLIKAD	69

Illustratsioon 1 - looduskeskkond linna (autor: skeem)

SISSEJUHATUS

Minu magistritöö “Omaette olemise ruum” lähtub inimese ühest fundamentaalsest tundest – üksindusest. See on hetk, mil me pole tegelikult üksi, vaid veedame aega iseendaga. Olenemata sellest, et üksindustunne on oma olemuselt mitmetahuline ning üksindusevajadus inimeseti erinev, esineb teatud ühiseid jooni, kuidas seda loomuomast tunnet analüüsida.

Käesolev uurimistöö lahkab üksinduse olemust ning toob välja tänapäeva ühiskonnas levinud hoiakud, kus üksindusse suhtutakse tihti negatiivselt, sest see seostub paljudele sunnitud isolatsiooni või üksildusega. Tegelikult kujutab üksindus endast üht suurt spektrit, mille ühes otsas on küll emotsionaalselt väga raske üksildus, kuid teises miski, mis pakub vabastavat kogemust ja leevendust ning aitab taastada tähelepanu, mida tänapäeval kipub nappima. Magistritöö tahab rõhutada positiivse üksiolemise vajalikkust ja kasulikkust.

Üksindus arhitektuuris on kui immateriaalne kvaliteet, mida on raske defineerida, kuid ometi on see äratuntav. Need on kohad, kus me pigem aeglustame ennast, mitte pole vaevatud ega suunatud midagi tarbima. Ümbritseme end meditatiivse tühjusega ja laseme mõttel vabalt uidata. Sellised poetilised paigad peaksid asuma meie igapäevaelu paikade vahetus läheduses ning toimima vastukaaluna avatud ja läbipaistvale jagatud ruumile, millel on oht muutuda liiga rõhuvaks ja autoritaarseks, summutades nii meie endi mõtteid.¹

Töös loodav omaette olemise ruum hargneb lahti Tallinna avalikus ruumis. Avalik ruum on tasa-kaaluruum, mis ei tohiks olla liiga rikkalik ega liiga vaene. See on ruum, kuhu me sotsiaalsuse eest põgeneme ja kust toas varitseva üksilduse vastu kontakti otsime. Meie linnakeskkonnad on paraku ülerikastunud – neis on liiga palju müra, kära ja tarbimisele suunatud ruumi. Need vastuolud meie igapäevaelus, kus puudub tasakaal puhkuse ja tegutsemise vahel, ilmnevad ka linnaruumis. Restoratiivset ja lõõgastavat avalikku ruumi on vähe, võrreldes ruumiga, kus käib lõputu suhtlus ja informatsiooni tarbimine. Eriti on sellise ruumi puudust tunda Tallinna linna südames, kus rahvaarv tõuseb päeviti kordades² ning kus erinevaid kasutajagruppe ja nende vajadusi/eelistusi on kõige rohkem. Kiirelt pulseerivasse linnasüdamesse on vaja kohti pausideks, kus puhata, taastuda, uidata.

Restoratiivse loodusküllase avaliku ruumi olulisust tõestavad mitmed uuringud, mis näitavad, et need on suurema heaolu ja tähelepanu taastava potentsiaaliga kui tehiskinnaruum või meelelahutus.³ Hästi töötav omaette olemise ruum on suuresti seotud looduskeskkonnaga. Inimese toimiv suhe tema

---

1 Muddie, Ella. Little refuge: Design and solitude. (2012). Meanjin, Vol. 71, No. 1

2 Tallinna kesklinna jalakäijate liikuvusuuringu lõppraport. 07.01.2018

3 Grete Arro loeng. Loengusari: ELAV RUUM. (2021). (vaadatud 13.04.2021) https://youtu.be/wXHHC9HrN_Y

enda, looduse ja ümbritseva maailmaga on sisemise tasakaalu leidmise kesksed lähtepunktid.⁴ Nii tahab magistritöö rõhutada antud teema olulisust ning tõestada introvertsemate paikade vajalikkust avalikus linnaruumis.

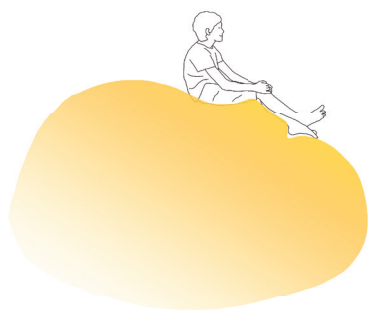
Väljatöötatud lahendused on omaette olemise paigad Tallinna linna südames, mis oma olemuselt on tühjuse ruumid, justkui hooldatud unaralad, mis kaasaegses linnaruumis oma kasutust ootavad. Teatri väljak, Tõnismäe haljak, Skoone bastion, Toompea müüri orvad, Linnahalli vabaõhulava. Nende paikade uued lahendused on veidi eriilmelised, kuid keskenduvad kõik linnainimese heaolu toetavatele ruumipsühholoogilistele lahendustele. Rõhutavad linnaloodust, pakuvad lummust ja aitavad taastada sisemist tasakaalu. Tarbimisvaba avalik ruum, mis kõneleb vabadusest ja heast tundest.

---

⁴ Argo Moor "Üksik inimene muutuv maailmas". Raadiosaade: Ööülikool. (2020). (vaadatud 31.01.2021) <https://vikerraadio.err.ee/1148455/ooulikool-argo-moor-üksik-inimene-muutuv-maailmas>

For oft, when on my couch I lie
In vacant or in pensive mood,
They flash upon that inward eye
Which is the bliss of solitude;
And then my heart with pleasure fills,
And dances with the daffodils.

-William Wordsworth

positiivne üksindus

üksildus

Illustratsioon 2 - üksindus ja üksildus (autori skeem)

SÕNASELETUSI

Magistritöö selguse mõttes kasutab autor järgmiste mõistete seletusi:

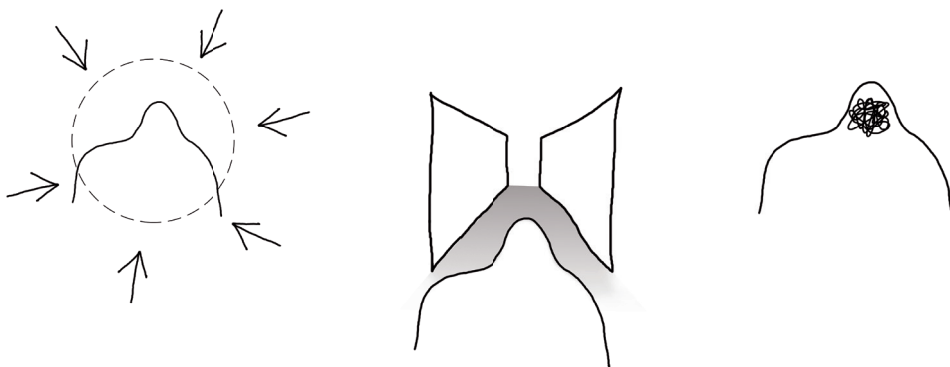
Üksindus – üksiolek, üksindaolek, omaetteolek⁵

Üksildus – üksinduse negatiivne vaimne ja psühholoogiline seisund, kus on tekkinud lahknevus tegelike ja eeldavate sotsiaalsete suhete vahel⁶

---

5 Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS, 2018

6 Cacioppo S, Grippo AJ, London S, Goossens L, Cacioppo JT. Loneliness: clinical import and interventions. (2015) *Perspect Psychol Sci.*10(2). Lk 2

Illustratsioon 3 - tunnetused, vasakult ühiskondlik, linnaruumiline ja sisemaailma tunnetus (autori skeem)

TEEMANI VIINUD MÕTTED

Juba väikesest peale olen võinud veeta tunde rõõmsalt iseenda seltsis ning mõistnud omaette olemise kasulikkust. Üksiolemises on midagi võluvast ja maagilist, see võib luua ootusärevust tuleviku ees. Üksinduses on ka teatav selgus. See puhastab mu senised mõtted ja teeb ruumi uute loovate jaoks.

Tänapäeval kipub sellist üksiolemise aega järjest vähemaks jääma. Elame üha tempokamal ajal, kus päev on infost täistopitud ning linnakeskkond mürast ja häirivatest stiimulitest paks. See, justkui loomulomane vajadus olla omaette, on miski, mis üha vähem meie päevakavasse mahub. Puhkamine, igavlemine ja uitamine on asendunud katkematu tegutsemisega. Tunnen, et kosutav üksiolemine on miski, mille jaoks peab tänapäeval justkui põhjendust otsima. Meie ühiskonnas tundub see nagu privileeg, mida vähesed saavad endale lubada või halvemal juhul oskavad üldse tahta. Üksindus on kaotamas oma ihaldusväärsust.

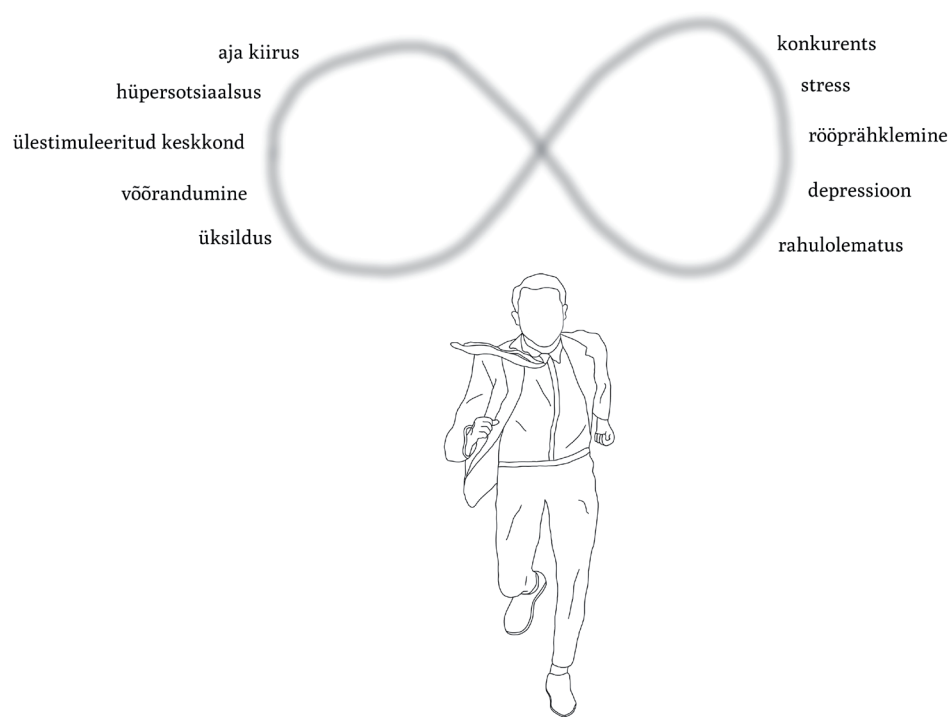
Tunnen, et omaette olemine pannakse millegi negatiivse konteksti nagu üksildus. Usun, et osaliselt on depressiooni ja üksilduse põhjustajaks ühiskond, kus elame. Valitsevad normid ja standardid, edukultus, võistluslik ühiskond on osa survestavatest jõududest, mis meid igapäevaselt ümbritsevad ning meie tervisele halvasti mõjuvad. Meil on võimalus katkematult tegutseda ning omavahel suhelda, kuid teistpidiselt toob see nähtavale kurnatud ja võõrandunud ühiskonna, sest töötamise ja vaba aja piirid on hägustunud.

Meie elukeskkonnad jäävad vaheldust pakkudes liiga üksluseks. Leidub palju üleküllastatud (ülerahvastunud, lärmakaid, tarbimisele suunatud) paiku, kui ka liiga vaest (monotoonseid, tehislikke, halle). Avatud, ligipääsetavaid, suhtlust soosivaid paiku on rohkem kui intiimsemaid, eemalolekuks või vaikse mõtiskluse tarvis olevaid kohti. See on ka loogiline, sest linnad oma keerukuses ja võimaluste rohkuses on nii kujunenud, kuid tunnen, et avalik ruum võiks pakkuda rohkem vaheldust, nii restoratiivsete rohealade kui ka ruumi olemuse mõttes. Intiimsematel omaette olemise ruumidel on oma võlu ja kasulikkus. Need on paigad, kuhu kaduda, et “akusid” laadida.

Selles lõputus tegutsemises ja ülestimuleeritud keskkonnas peab iga inimene suutma ennast hoida terveks ja kaitsma oma sisemaailma. Inimene ja linnaruum avaldavad üksteisele mõju. Me tajume keskkonnast tulevaid häirivaid stiimuleid koheselt. Ruumistress on linnakeskkonnades suureks probleemiks ja ka Tallinn ei paista oma linnaehituslike lahendustega hästi silma. Eriti selgelt joonistub välja autode rohkus ja lärmakate magistraalide olemasolu kesklinnas ning inimsõbraliku keskkonna, mõõdu ja liikumisteede puudumine.⁷

---

7 Arro, Grete. Mänd, Kairi. Inimesest lähtuv linnaplaneerimine. (2021) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 09.04.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/inimesest-lahtuv-linnaplaneerimine/>

Illustratsioon 4 - väreleva rabeleva ühiskonna murekohad (autori skeem)

VÄRELEV RABELEV ÜHISKOND

Meie ühiskond on pöördvõrdeline – tegutseme ja saavutame rohkem, et olla vabad, kuid tunneme ennast hoopis väsimusest kurnatuna ning aega pole ikka piisavalt palju. Tehnoloogia kiire areng ja kõikjale ulatuv võrguühendus annab küll võimaluse katkematult suhelda, kuid vähendab seejuures omaette olemist ja selle võimalust. Selliseid pöördvõrdeid leidub rohkelt, mis defineerivad kaasaegse inimese elu, kus kõike on liiga palju ja tagantjärele ometi liiga vähe.⁸

Tänapäeva keerukust ja probleeme on lahti mõtestanud Byung-Chul Han, kelle kohaselt ei ole 21. sajand enam distsiplinaarne ühiskond, nagu näiteks Michel Foucault on seda lahterdanud, vaid pigem saavutuslik, kus kõigil on võimalus katkematult tegutseda ja saavutada soovitud tulemused. Motivatsioon, initsiatiiv ja lõpmatud projektid on uued töölisklassi märksõnad.⁹ Lähtudes isiklikust kogemusest, on ka meie koolisüsteem üles ehitatud tulemustele ja konkurentsile. Nii panevad lõpmatute võimaluste maailma uskumused ja lootused meile peale tohutu pinget, mis lõppeb tihti läbipõlemisega.

Han seletab läbipõlemist ja stressi kui midagi, mille vastu immuunsüsteem võidelda ei oska. Inimese keha teeb hapraks kaitsmatus üleliigse info ja hüperaktiivsuse eest. Kui organism on harjunud võitlema haigustekitajate vastu, mida immuunsüsteem fikseerib kui negatiivset, siis ülekülluse eest keha ennast kaitsta ei oska. See on positiivne vägivald, mis tuleneb ületöötamisest, hüpersotsiaalsusest ja ülesaavutamise eest. Alanud on justkui neuroloogiline ajajärk, kus psüühikahäired ja -haigused on inimkonna uus probleem, ja nii on tänapäeva võistlushimuline neoliberaalne ühiskond miski, mis kogu seda üleküllust toodab.¹⁰ Immuunsüsteemi kurnatuse eest peab igaüks ennast ise teadlikult kaitsma, andma endale puhkust ja rahu, lihtsalt olema ja mitte alalõpmata tegutsema.

Arhitekt ja teoreetik Pier Vittorio Aureli leiab, et just tähelepanu on see, millest maailmas tihti puudus on, ning selle kadumise taga pole mitte laiskus, vaid pidev võistlus, mille on esile toonud järjest keerukamad kommunikatsiooni- ja tootmisvahendid. See sunnib meid töötama ka siis, kui me tegelikult ei tööta, tegelema mitme asjaga korraga. Nii on meie isiklik ruum enda ümber pidevate konfliktide küüsis, mis on kujunenud uueks normaalsuseks.¹¹

Tänapäeval on muutunud sotsiaalse aja kiirus ja tihedus, mis tähendab, et varasemaga võrreldes kogeb inimene mingis ajaühikus enam sündmusi, töötleb rohkem informatsiooni ja lülitub tihedamini ümber ühelt tegevuselt teisele. See on põhjustatud tehnoloogia, transpordi ja majanduse kiirest arengust. Inimesed suhestuvad sotsiaalse aja kiirenemisega erinevalt ning mitte kõik ei suuda muutusega positiivselt kohaneda.¹² Sellist tegutsemist, kus tähelepanu on hajutatud korraga mitmele asjale nimetatakse

8 Moorehead, Bob. The Paradox of Our Time. (vaadatud 22.02.2021) <https://www.jodyhatton.com/files/paradox.htm>

9 Han, Byung-Chul. The Burnout Society. (2015). Lk 9

10 Samas. Lk 1-7

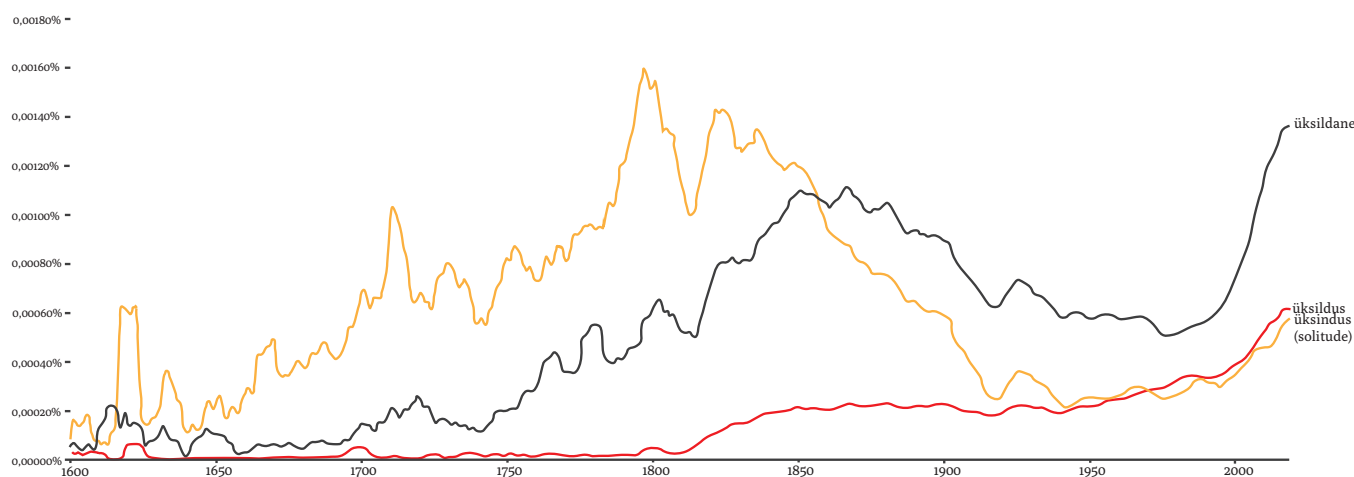
11 Aureli, Pier Vittorio. Vähem on piisav: arhitektuurist ja askeesist (originaal 2013). Tlk E. Hermann. (2017). Lk 34

12 Harro-Loit, Halliki.;Tooding, Liina-Mai. Aja kiirenemise tunnetus ühiskonnas. (2017) ajakiri Kaja nr 37. Lk 18-21.

rööprähklemiseks, mis on saanud tänapäeval uueks töö tegemise viisiks. Uuringute kohaselt on selline tegevus ebaefektiivsem, sest energiat kulub lõputule ümberlülitumisele.¹³

Lauri Sommer on oma tekstis “Yksindusest” kirjeldanud tänapäeva ühiskonda kui paika, mille on loonud isekad ja aktiivsed isendid. Sellise ühiskonna äärtel on palju vaikset omaette heegeldamist, kus kõik on võistleva määratud ja kõigil on oma isiklikud projektid. Nii on kapitalistlik tsivilisatsioon toimunud egoisti koolitusena. “Meid on juba poolele teele tarbijaks kasvatatud, ning me tarbime ka yksteist tihti täiesti hedonistlikult ja ise seda märkamata.”¹⁴

Lõpuks olemegi jõudnud ühiskonnani, mis on loonud küll inimeste vahel väga kompleksed ja globaliseerunud sotsiaalsed suhted, kuid pannud neid paradoksaalselt üksteisest võõranduma.¹⁵ Ülestimulatsioon infost, kurnatus ja väsimus ületöötamisest nõrgestab meie kontakti eelkõige iseendaga ning ka teistega, vähendades paratamatult omaette olemise väärtustamist ja võimalust. Pidev võistlus ja rahulolematuse, kõrge eesmärgid ja utopilised ihalused kasvatavad aga üksildust ja depressiooni, mida peetakse meie ajajärgul levinud nähtusteks.

Illustratsioon 5 - sõnakasutuste arv inglise keelsetes väljaannetes (1600-tänapäev) (autori skeem, allikas: Google)

13 Cherry, Kendra. How Multitasking Affects Productivity and Brain Health.(2020) Very Well Mind (vaadatud 02.05.2021) <https://www.verywellmind.com/multitasking-2795003>

14 Sommer, Lauri. Yksindusest. (2021) Vikerkaar 1-2/2021. Lk 172

15 Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness solitude: Beyond the social-spatial perspective. Lk 60

ÜKSILDUS

21. sajandil ei räägita enam niivõrd positiivsest üksiolemisest kui hädavajalikust elu osast, vaid asetatakse see millegi negatiivse konteksti nagu võõrandumine, intiimsete inimsuhete puudumine ja üksildus.¹⁶

Üksinduse negatiivne vorm on üksildus, mida teaduskirjanduses defineeritakse kui teadvustatud sotsiaalset isolatsiooni.¹⁷ Uurimus “Lonely Hearts: Psychological perspectives on loneliness” toob välja, et 1960ndatest aastatest alates on uurimuste hulk üksildusest suurenenud igal kümnendil kümneid kordi, mis näitab suurt teadlikkuse kasvu antud teemal. Uuringud näitavad, et üksildus painab paljusid inimesi, kuid küllaltki vähe on uuritud üksilduse ravimist ja selle ennetamist. Alles hiljuti hakati üksildust eraldama depressioonist, kui mõisteti, et paljudest ühistest sümptomitest olenemata mängib üksilduse puhul olulist rolli lootus, et kõik laabub, kui häirivad ja kurvastavad puudused on lahendatud.

Üksildust võib jaotada kolme erinevasse rühma, milleks on eksistentsiaalne üksildus, emotsionaalne üksildus ja sotsiaalne üksildus. Eksistentsiaalne üksildus tähendab segadust maailma või ühiskonda kuulumise osas. Emotsionaalne üksildus on seotud lähedaste suhete katkemisega ning sotsiaalne üksildus tähendab, et olenemata seltskonnast tuntakse ennast ikkagi üksildasena.¹⁸

Biooloogilisest vaatenurgast on üksildustunne loodusliku valiku poolt kujundatud tunnus – meie esivanemad olid grupieluviisiga loomad ja jäid paremini ellu siis, kui hoidsid kokku. Heade suhete hoidmine kaaslastega, et vältida üksildusvalu- ja hirmu, aitas ellu jääda ja tõstis isendite käitumuslikku kompetentsust. Nii on leitud, et üksildustundel on geneetiline taust ning see on mingis osas pärilik tunnus. Huvitav on asjaolu, et üksildustunde pärilikkus varieerub elu jooksul. Näiteks noorte täiskasvanute üksildustunnet mõjutavad rohkem keskkond ja vähem geenid. Ennast tuntakse üksildasemana, kui ollakse vaimselt või füüsiliselt haige, stressis või hiljuti kaaslasest lahku läinud. Kokkuvõtlikult on üksildustunne signaal iseendale otsida abi või tuge. Seepärast ei tasuks enda elus eirata neid hetki, mil organism annab märku vajadusest seltskonna või omaette olemise järele.¹⁹

Üksildus on kindlasti mitmetahulisem kui üks ainus emotsioon – see on nii individuaalne kui ka sotsiaalne klaster, mis on tekitatud nii hirmust, vihast, pahameelest kui ka kurbusest. See tõlgendab ennast erinevalt olenevalt etnilisusest, soost, seksuaalsusest, rahvusest, religioossetest uskumustest või sotsiaal-majanduslikust klassist. See pole mitte ainult psühholoogiline, vaid ka füüsiline nähtus, mille arengut tänapäevani saab seletada läbi laiahaardeliste sotsiokultuuriliste nähtuste.²⁰

16 Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness solitude: Beyond the social-spatial perspective. (2001) USDA Forest Service Proceedings. Lk 60

17 Sepp, Tuul. Isolatsiooni bioloogia. (2021). Ajakiri Vikerkaar 1-2/2021. Lk 76

18 Untangling loneliness: What does it mean? How do we experience it across the lifecourse? (2019) Health Matters ajakiri. (vaadatud 01.04.2021) <http://www.healthmatters.org.uk/health-and-wellbeing/untangling-loneliness-what-does-it-mean-how-do-we-experience-it-across-the-lifecycle/>

19 Sepp, Tuul. Isolatsiooni bioloogia. (2021). Ajakiri Vikerkaar 1-2/2021. Lk 76-79

20 Alberti, Fay Bound. A Biography of Loneliness : The History of an Emotion. (2019). Lk 223

Fay Bound Alberti juurdleb oma raamatus „Üksilduse biograafia“, et idee üksildusest kui emotsioonist defineeriti 18. sajandi lõpus ja seda konkreetsete sotsiaalsete, poliitiliste, meditsiiniliste, filosoofiliste ja majanduslike muutuste tulemusel. Ta on kirjutanud, kuidas sõnad nagu 'lonely' ja 'oneliness' kirjeldasid küll puudust teiste inimeste seltskonnast, kuid ilma ühegi vastava emotsionaalse tundeta ning 'loneliness' oli uus termin kirjeldamaks üksildusest tingitud negatiivset tunnet.²¹

Üksildus kui uue ajastu tunnus

Olenemata millisest küljest üksildust lahata, üks asi on kindel – üksildus on inimese sisemaailma ebamugavus, mille defineerivad puudused. Kirjanik ja poliitiline aktivist George Monbiot leiab, et neoliberalism on üks üksilduse põhjustajaid. Tarbimiskultuur süvendab arvamust, et isiklik omand teeb õnnelikuks.²² See paneb meid tahtma asju, mida me tegelikult ei vaja või mis parandavad meie meeleseisundit ainult ajutiselt. Paralleele saab ka luua süveneva ebavõrduse ja üksilduse vahel. Üksildus on palju enam väljajoonistunud probleem madala sissetulekuga inimeste seas kui kõrgespalgalistel. Rohkem aega ja vabadust on jõukamatel inimestel, kes saavad endale lubada puhkust ja jagatud kohustusi.²³

Lisaks majanduslikule ebavõrdsusele seostatakse mitmel puhul üksilduse kasvu põhjuseid infotehnoloogia arenguga. Internetiajastu on epitoomiks vaba turu mõtlemisele ja süvenenud individualismile – mis on irooniline, sest interneti algne idee seisnes ühtsuses. Sotsiaalmeediat süüdistatakse üksilduse suurendamises ning see vähendab päriselus suhtlemise võimalust.²⁴ Lisaks eelmainitule peetakse inimsuhete valiku paljusust ja ebastabiilsust üksildustunde tekitajaks ja need on otseselt sotsiaalmeedia mõjud. Sedasorti üksildusest on saanud meie igapäevaelus levinud tunne.

Vaba turu kriitikute arvates süvendab kapitalism ebavõrdsust ja konkurentsi, mis omakorda loob rohkem pettunud ja üksildasi indiviide. Olenemata, kas neoliberalism mõjub indiviidi tasandil laastavalt või mitte, panevad moodsa elu kombed ja sotsiaalmeedia, oma paljudest positiivsetest muutustest hoolimata, meid üksteisest võõranduma.²⁵

Meediaväljaannetes seostatakse üksilduse kasvu järjest enam leviva üksi elamisega. Tõepoolest on omaette elamine läänemaailmas järjest populaarsem. Ajaloolised statistikaandmed näitavad, et üksikute majapidamiste hulk tekkis varajastes tööstusriikides pea sajand tagasi ning kiirenes 50ndatel. Riikides nagu Norra ja Rootsi oli omaette elamine sajand tagasi veel harv nähtus, kuid tänaseks päevaks on ligi pooled leibkonnad üksikud.²⁶ Sarnane olukord on juhtunud ka Eestis, kus praeguseks elab üle kolmandiku eestlastest üksi (kellest alla 65-aastaseid on 58%, mis on 32% rohkem kui kakskümmend aastat tagasi).²⁷ Uurimused ei toeta väidet, et üksinda elavad inimesed on üksildasemad või et individualistlike heaoluriikide inimesed oleksid üksildasemad kui mujal. Üksi elamine on privileeg, mida paljud endale

21 Samas. Lk 226

22 Monbiot, Georg. Neoliberalism is creating loneliness. That's what's wrenching society apart. (2016) The Guardian. (vaadatud 13.02.2021) <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart>

23 Alberti, Fay Bound. A Biography of Loneliness : The History of an Emotion. (2019). Lk 230

24 Samas. Lk 233

25 Smirnova, Anastassia. Manufacturing Solitude. Future Architecture Library. (vaadatud 10.10.2020) <http://archifutures.futurearchitectureplatform.org/volum-5-apocalypse/manufacturing-solitude/>

26 Ortiz-Ospina, Esteban. The rise of living alone: how one-person households are becoming increasingly common around the world. (2019) Our World in Data. (vaadatud 12.03.2021) <https://ourworldindata.org/living-alone>

27 Suureneb nii üksi elavate inimeste, aga ka kolmelapseliste perede arv. Statistikaameti blogi. (2020). (vaadatud 27.03.2021) <https://www.stat.ee/index.php/et/uudised/2014/05/29/paevasel-ajal-tallinna-kesklinna-rahvastik-kolmekordistub>

lubada ei saa. Nii käib üksinda elama asumise kasv jõukuse kasvuga käsikäes.²⁸ Statistika tõestab, et üksinda elamine on paljude inimeste eelistatud elamisviis. Mis puudutab järjest enam üksi elavaid vanainimesi, siis nende lood kõnelevad laiemalt levivast uut tüüpi ilmajäetusest. Inimene saab riigilt küll füüsiliseks ellujäämiseks vajaliku abi, ent võib elada nädalaid või kuid suhtluseta.²⁹ Tihtipeale ei ole see vanainimeste otsus elada üksinda, vaid vanadusest tingitud üksildus ning vähene aktiivsus ja sotsiaalsus.

Üksilduse kahjustav mõju

John T. Cacioppo, Chicago ülikooli teadur pühendas oma elu üksilduse uurimisele ning leidis, et see levib ühiskonnas inimeselt inimesele nagu haigus. Inimene, kes on ümbritsetud teistest üksildust tundvatest inimestest, hakkab ka ise suure tõenäosusega tundma samu negatiivseid emotsioone. Cacioppo toob välja põhjuse, miks tõlgendavad üksildased inimesed sotsiaalseid situatsioone negatiivsemalt kui teised. Ta kasutab võrdluseks nälga, mille puhul soovib inimene automaatselt parandada või leida inimsuhteid, et neist toituda. Näljasena on inimesed kibeduse suhtes tundlikumad ning nii pettutakse kergemini.³⁰ Antud näide viitab selgelt, et üksilduse vastu võitlemise meetmed ei saa olla ainult suhtlust soosivad, sest sellise negatiivse subjektiivse seisundi parandamist saab alustada inimene iseenda seest – läbi enesepeegelduse ja sisevaatluse ning läbi arusaamise oma tõelistest vajadustest. Üksiolemine ja sellega seotud tegevused, nagu jalutamine looduses on üks vahend oma halva emotsionaalse seisundi parandamiseks.

Kurbust on raske mõõta, kuid üksilduse negatiivset mõju tervisele saab mõõta küll. Psühhobioloogid on tõestanud, et pikka aega kestnud üksildustunne ei tee inimest mitte ainult haigeks, vaid võib ka tappa. Üksildus on tervisele sama halb kui suitsetamine. Neil, kes kannatavad emotsionaalse isolatsiooni all, võivad sagedana haigused nagu Alzheimer, diabeet, rasvumine, veresoonkonna haigused, südamepuudulikkus, vähk jne.³¹ Üleüldine meeleolu ja suhtumine üksildastel inimestel on negatiivne ning see põhjustab tõsisid tervislikke tagajärgi.

Üksildustunde teeb ohtlikuks ka selle kompleksne emotsioonide klaster, millel on mitmeid ilminguid. Üksildased inimesed tihti ei tea, mida nad tegelikult tunnevad, sest nende emotsioonid kõiguvad kergesti viha, kurbuse, kadeduse ja pahameele vahel, muutes üksildustunde raskesti hoomatavaks.³²

Ühendkuningriik, kus on elanikke antud teemal ulatuslikumalt uurinud, on avalikult tunnistanud, et üksildus on rahvuslik epideemia, kus iga viies inimene tunneb ennast sageli üksildasena ning sellel on suur kahju riigi majandusele. Alustatud on mitmeid kampaaniaid ning 2018. aasta jaanuaris teatas Theresa May, et riik vajab üksilduse ministrit, et epideemiaga võidelda.³³

---

28 Ortiz-Ospina, Esteban. The rise of living alone: how one-person households are becoming increasingly common around the world. (2019) Our World in Data. (vaadatud 12.03.2021) <https://ourworldindata.org/living-alone>

29 Raihhelgauz, Mikael. Polariseeriv üksildus. (2021) Postimees. Täheenduse teejuhid. (vaadatud 01.05.2021) <https://teejuhid.postimees.ee/7181955/polariseeriv-üksildus>

30 Khazan, Olga. How to Break the Dangerous Cycle of Loneliness. (2017) Bloomberg CityLab. (vaadatud 11.11.2020) <https://www.citylab.com/life/2017/04/how-to-break-the-dangerous-cycle-of-loneliness/522180/>

31 Shulevitz, Judith. The Lethality of Loneliness. (2013) The New Republic. (vaadatud 10.11.2020) <https://newrepublic.com/article/113176/science-loneliness-how-isolation-can-kill-you>

32 Alberti, Fay Bound. Loneliness and Embodiment. (2019) Solitudes: Past and Present veebiblogi. (vaadatud 13.03.2021) https://solitudes.qmul.ac.uk/blog/loneliness-and-embodiment/#_edn1

33 Vincent, David. Loneliness: the Making of a Modern Panic. (2019) Solitudes: Past and Present veebiblogi. (vaadatud 13.03.2021) <https://solitudes.qmul.ac.uk/blog/loneliness-the-making-of-a-modern-panic/>

Süvenevat üksildust on Eesti kontekstis raske hinnata. Tiia Pertel, Tervise Arengu Instituudi Tervise ja heaolu edendamise keskuse juht, toonitas antud teema olulisust, kuid tunnistas, et üksilduse teemat ei ole uuringutes põhjalikult käsitletud.³⁴

Isolatsioon ja pandeemia

Praeguse aja sündmused on tõestanud, et isolatsioonist põhjustatud üksindusega võib olla raske kohane- da. Elus on oluline üksinduse ja suhtluse vaheline ümberlülitumine – omaette olemine on talutav, kui sul on vabadus otsustada, kas olla üksi või koos teistega. Koroonakriis on pannud meid kõiki raskesse olukorda ning seadnud meie igapäevaelule piirid – hoiduda tuleb kontaktidest, et viiruse levikut peata- da. See on tekitanud olukorra, kus kõik inimesed, olenemata soovist üksi olla, peavad kogema teatavat isolatsiooni või piiranguid. Paratamatult kohanevad inimesed uue olukorraga erineval viisil ja erine- va kiirusega. Paljudel ei ole suutlikkust, et omaette positiivselt aega veeta ega ka tugevat mina, mille peale seda kohanemist üles ehitada.³⁵ Samuti esineb olukordi, kus kodus ollakse sunnitud püsima koos teiste pereliikmete või elukaaslasega ning võimalusi omaette olemiseks on vähe, mis tekitab teistsugust stressi.

Julia Kristeva, filosoof ja psühhoanalüütik, kirjeldab koroonakriisi kui taasavastamise aega. Ta toob välja kolm tänapäeva ühiskonnas levinud nähtust, kus üksindust kogetakse üksildusena, ollakse kär- situd piirangute suhtes ning tuntakse hirmu surelikkuse üle. Julia Kristeva arvates toovad piirangud nähtavale ilmingud, mis on kaasaegse elu probleemid olnud juba pikka aega. Suutmatus üksi aega veeta, suutmatus üksteisega päriselus läbi saada, suutmatus kogeda piiranguid, hirm haavatuse ees ja hirm surelikkuse ees on olulised küsimused, milles koroonakriis meid proovile paneb.

Olenemata, et koroonakriis on paljude inimeste jaoks väljakutsuv ja keeruline periood, pakub see võimalust uuesti alustamiseks. Parandada peresuhteid, muuta oma väljavaateid elus või ülejäänud maa- ilma osas. Paljude minu isiklike tuttavate suust on jäänud kõlama mõte, et pandeemiaperiood on andnud tegutsemise asemel võimaluse analüüsida oma tegusid kas, kuidas ning miks üldse midagi teha. Vaja on rohkem eneseusku ja soovi endaga tegeleda, et kriisist võitjana väljuda.

COVID-19 isolatsioon pole toonud nähtavale mitte ainult inimeste nõrgad kohad, vaid juhib tähelepanu ka linnaruumi kitsaskohtadele. Kogunetakse samadesse kohtadesse, mis siis ülekoormuse tõttu üldse suletakse. See tõestab, et head avalikku ruumi on vähe ning meie linnade rohetaristu puudulik.³⁶ Puu- dus on ka just teatavatest omaette olemise ruumidest, intiimsetest väiksematest paikadest, mis pakuks piiratud kasutust ning väldiks nii ülerahvastatust. Piisav liikumine, värske õhk ja looduse kohalolu aita- vad isolatsioonist tingitud pinget leevendada. Kui toas üksiolemine on talumatu, on seda lihtsam teha avalikus ruumis, mis pakub lummust ja naudingut ning restoratiivset keskkonda. Samamoodi pakub avalik ruum võimalust põgeneda õue kodus esineva liigse sotsiaalsuse eest.

---

34 kirjavahetus Tervise ja heaolu edendamise keskuse juhi Tiia Pertliga (29.10.2019)

35 Puusild, Kristjan. Kuidas isolatsioonis mitte hulluks minna. (2021) Fotografiska jutud. Saatesari (vaadatud 22.04.2021) <https://www.youtube.com/watch?v=A1HD1ECtNnk>

36 Bachmann, Karin. Karro-Kalberg, Merle. 2+2=?. (2020) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 11.11.2020) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/2-2/>

Üksildus ja üksindus

Omaette olemine üksilduse ja isolatsiooni kontekstis tundub topeltnegatiivne nähtus. See on miski, mida tänapäeval kiputakse unustama või alahindama. Paljudele seostub antud teema sunnitud isolatsiooni või kurbuse ja üksildusega. Üksindust võib käsitleda kui üht suurt spektrit, mille ühes ääres on emotsionaalselt raske üksildus, kuid teises positiivne üksindus, mis pakub vabastavat kogemust ja leevendust.

Positiivne üksindus tähendab mugavalt iseendaga aja veetmist, üksildus vihab aga enesega olemise ebamugavusele. Oluline on hoida end spektri õiges otsas. Inimene teadvustab omaette olles oma tõelisi tundeid ja vajadusi, rikastab oma sisemaailma ja on loovam. See, kes on harjunud omaette aega veetma ja teab selle väärtust, oskab tulla paremini toime keerulistel aegadel, näiteks ka pandeemia tingimustes, on õnnelikum indiviid ja suudab seeläbi luua ühendusi teiste inimestega hoopis tähenduslikumal tasandil.

Johann Zimmermann oli 18. sajandil üks esimesi, kes üksinduse üle arutles ning temagi toonitas, kui oluline on liikumine omaette olemise ja suhtluse vahel. Selle aja poeedid ja kirjanikud, nagu John Locke või Jean-Jacques Rousseau küll rõhutasid indiviidi tähtsust ühiskonnas, kuid mõistsid, et isiklik ja sotsiaalne õnnelikkus on alati seotud.³⁷

“Üksi elades armastatakse inimesi rohkem, õrn huvi lähendab neid meile. Kujutlusvõime näitab meile pilte ühiskonna võludest, ja üksinduse igavuski pöörduv inimkonna kasuks. Seda endassesüüvinud elu maitstes võidate topelt, leides seeläbi suurema kiindumuse teile kalli vastu, kuni see teil on, ja väiksema kaotusvalu, kui sellest ilma jääte” - Rousseau, “Kuues moraalikiri Sophiele”³⁸

Tundub paradoksaalne, et positiivne üksindus võiks pakkuda leevendust üksildusele. Mõned uurimustekstid (Naor; Mayselless 2020) toetavad seda ideed, kus omaette olemine mõjub vastumürgina üksildusele, stressile ja depressioonile ajastul, kus linnaruum ja elustiilid on ülestimuleeritud. Carl Jung tõi juba 50ndatel, et kaasaegne elustiil ei jäta ruumi vaikseks sisevaatluseks või peegelduseks, sest meie psüühika on pidevalt häiritud ning see toodab ekstravertlikke ja ülepingutatavaid indiviide.³⁹

Hannah Arendt arvab samuti, et kaasaegses maailmas levinud üksilduse vastu ei peaks võitlema üksnes teiste inimeste seltskonda otsides, vaid oluline on säilitada üksindus, sest see pakub võimaluse sisemiseks dialoogiks iseendaga, mis võib olla rikastavate mõtete alguseks.⁴⁰

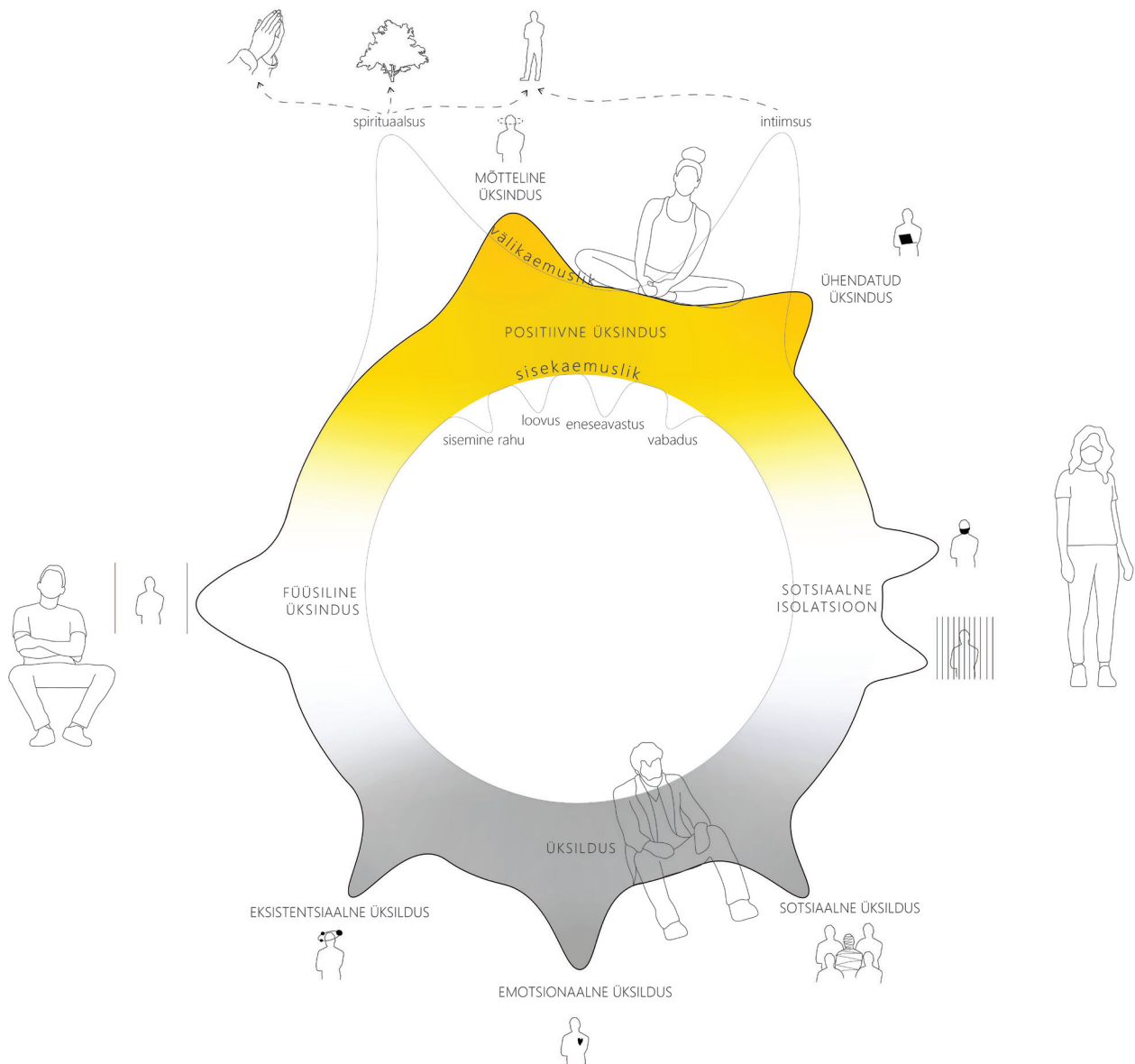
---

37 Alberti, Fay Bound. *A Biography of Loneliness : The History of an Emotion.* (2019). IL 232

38 Rousseau, Jean-Jacques. *Kuues moraalikiri Sophiele.* Tlk: Kiik, Joonas. (2021) *Vikerkaar* 1-2/2021. Lk 63

39 Naor, Lia. Mayselless, Ofra. *The Wilderness Solo Experience* (2020) *Frontiers in Psychology.* Volume 11. Lk 1-3

40 Arendt, Hannah. *The Life of the Mind. Volume One: Thinking.* (1978). Lk 96

Illustratsioon 6 - üksinduse spekter (autori skeem)

ÜKSINDUS

Üksinduse positiivsed pooled

Teaduskirjanduses on üksindust seletatud mitmetahuliselt. Esmalt seostub see füüsilise eraldatusega, omaette olemisega ilma teisteta. Sellest ilmneb, et üksindus tagatakse läbi privaatsuse ning see sõltub teiste inimeste kohalolu puudumisest. Teisalt on üksindust kirjeldatud kui psühholoogilist irdumist ühiskonnast, et rikastada iseenda sisemist maailma. See on enese emotsionaalne eraldamine eneseleidmise ja -avastuse, tähenduse ja täiuslikkuse otsingute nimel. Läbi selle on võimalik mõista iseenda sisemisi tundeid ja meeli.⁴¹

David Vincent, raamatu "History of Solitude" autor, defineerib üksindust kolmeks eraldi lahtriks: füüsiline üksindus (physical solitude), ühendatud üksindus (networked solitude) ja mõtteline üksindus (abstracted solitude). Füüsiline üksindus esineb, kui inimene viibib teistest inimestest eraldatult, ühendatud üksindus esineb, kui inimene on küll üksi, kuid viibib ühenduses teistega, näiteks nutitelephi abil. Kolmandaks on mõtteline üksindus, mis tähendab iseenda mõttelist eraldamist ümbritsevatest inimestest.⁴²

Üksindusel on mitmeid olulisi positiivseid külgi. Erinevad uurimused on välja toonud, et täiskasvanud inimene kasutab omaette olemist stressist tuleneva ärevuse kontrollimiseks ning kasutab üksi veedetud aega oma emotsionaalse tasakaalu taastamiseks. Omaette olemisest tulenev vabadusetunne pakub inimesele erilist võimalust positsioneerida iseenda hetkeolukorda ning saada selgust oma mõtetes. See aitab kaasa loovusele ja spirituaalsetele praktikatele, annab võimaluse tegeleda projektidega, mis nõuavad tähelepanu ja aega, olla vaba ühiskonna normidest ja eeldustest, puhata, terveneda, enesetunnet tõsta. On tõestatud, et mugav ajaveetmine iseendaga kergendab depressiooni sümptomeid, tähendab paremat tervist ja suuremat rahulolu elust.⁴³

Omaette olles teadvustame me endale iseenda olemasolu. Üksindus võib pakkuda vabadust ühiskondlikest normidest, laseb keskenduda ainult iseenda mõtetele ja lubab olla vaba välistest mõjutustest. Eelkõige pakub see võimalust reflekteerida oma igapäeva elu – kahelda, mõista, meelt muuta. Selline peegeldumise võimalus aitab mõista, mis on tõeliselt oluline ning seada oma elu sellele vastavalt.⁴⁴

Oma vabast tahtest kogetud positiivset üksindust tuleks vaadata nii sise- kui ka välikaemuslikult. Sisekaemuslik üksindus on eneseavastus, mis keskendub sisemisele rahule, loovusele ja vabadusele. Läbi sisekaemuslike õpetlike kogemuste on võimalik kasvatada moraaltunnet, lahendada probleeme ning

---

41 Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness Solitude: Beyond the Social-Spatial Perspective. (2001) USDA Forest Service Proceedings. Lk 56

42 Vincent, David. A History of Solitude. (2020). Lk 31-33

43 Naor, Lia. Mayselless, Ofra. The Wilderness Solo Experience (2020) Frontiers in Psychology. Volume 11. Lk 10

44 Wielgus, Margot. Solitude & Thinking. Henry David Thoreau. Anthropologie der Theorie. Lk 222

muuta otsuseid ja käitumisi, mis on olulised ja vajalikud oskused inimsuhetes.⁴⁵

Nii on välikaemuslik üksindus seotud intiimsuse ja spirituaalsusega, mis mõtestab lahti iseenda suhte teiste inimeste, looduse või mõne usundiga.⁴⁶ Siit peegeldub idee, et omaette olemine ja enese emotsionaalne eraldamine aitab mõista ümbritsevat keskkonda paremini ning on vajalik ühiskonna sidemete paremaks toimimiseks. “Plekktrummi” saates rääkis matkajuht ja loodusmaastikel rändaja Romet Vaino, kuidas omaette rändamine looduses ei tee sinust eelkõige erakut, kes inimkontakte väldib ja eelistab ainult enese seltskonda, vaid üksinduses viibides võib hakata inimsuhteid rohkem väärtustama ja hindama. See loob toetava aluse, mille pealt sügavamaid suhteid luua või taaselustada.⁴⁷

Kuigi üksindus on positiivne, on seegi nõudlik seisund – see võib olla üks meeliülendavamaid kui ka hirmuäratavamaid kogemusi inimelus.⁴⁸ Michel de Montaigne on öelnud, et enne enesesse eraldumist peab selleks valmis olema. Kui sa ei usalda iseend endale, võrdub see hullusega. Üksinduses on võimalik kaduma minna nagu ühiskonnaski.⁴⁹ Kindlasti ei kirjelda Montaigne'i öeldu inimeste oskamatus iseendaga hakkama saada. Sellest peegeldub, et igaühe vajadus üksinduse järgi on erinev ning oskus seda kasutada samuti.

Üksinduse kogemine

Meie kultuuriruumis levib aramus, et emotsionaalne küpsus põhineb peamiselt oskusel luua sügavaid inimsuhteid. Kiputakse unustama, et samaväärselt inimsuhetele on oskus iseendaga olla oluline. Omaette olles kujuneb välja kujutlemise oskus ja loovus ning eelkõige arusaamine iseenda olemusest. Vajadus üksinduse järgi on orgaaniline – see on inimeseti erinev, kuid selle kogemise oskus hakkab välja kujunema juba imikueas.⁵⁰ Ainult siis, kui imik tunneb ennast kindlalt turvalises keskkonnas ehk vanema läheduses, hakkab ta avastama iseenda tõelisi tundeid ja vajadusi, suudab üksinda olla ja omaette mängida, muretsemata vanema kohalolu pärast. Kui juba imikuna ei ole piisavalt turvatunnet, et omaette aega veeta, jätab see inimesse jälje.⁵¹

Arusaam, et inimsuhted on õnneliku elu nurgakiviks, on küllaltki uus fenomen. Anthony Storri, raamatu “Solitude” autor, seisukoht on, et varasemad põlvkonnad ei oleks seda kriteeriumit nii kõrgelt hinnanud kui praegused, mida toetab antropoloogiline väide, et paljude tänapäeva lääne ühiskondade peamisteks muredeks ei ole enam nälg, vaesus või patoloogilised haigused. Ta leiab, et tänase päeva põhimureks on inimsuhted, mis on seljatanud varasemad maailma ebakindlused.⁵² Samas toob psühhoanalüütik Donald Winnicot, kes on üksinduse kogemist põhjalikult uurinud, välja, et just lähedased suhted on inimesele kindluseallikaks, millega tema sotsiaalsed vajadused on rahuldatud ning just tänu turvatundele on ind-

---

45 More, Thomas A.; Long, Christopher; Averill, James. Solitude, Nature, and Cities. (2004) Proceedings of the 2003 Northeastern Recreation Research Symposium. Lk 226

46 Samas. Lk 226

47 Plekktrummi. Külas Romet Vaino. (2021) Telesaade. (vaadatud 09.04.2021) <https://jupiter.err.ee/1608139663/plekktrummi>

48 More, Thomas A.; Long, Christopher; Averill, James. Solitude, Nature, and Cities. (2004) Proceedings of the 2003 Northeastern Recreation Research Symposium. Lk 224

49 Batchelord, Steven. The Art of Solitude. (2020). Lk 4

50 Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness Solitude: Beyond the Social-Spatial Perspective. (2001) USDA Forest Service Proceedings. Lk 56-61

51 Winnicot, Donald. The Capacity to be Alone. (1958) The International Journal of Psycho-Analysis. Lk 30

52 Storr, Anthony. Solitude: A Return to the Self. (1989). Lk 1-2

viid võimeline veetma iseendaga kauem aega.⁵³

Ühiskonnast väljakirjutamise praktikad

Ühiskonnast eraldumise juured on juba antiikajas, kus oli levinud askeetlik eluviis. See tuleneb kreekakeelsest sõnast askein, mis tähendab 'harjutamist, iseõppimist'. Esimesed askeedid olid filosoofid, kelle põhisihiks oli enese tundmaõppimine. Askees ei ole seega lihtsalt mõtlusseisund või tagasitõmbumine maailmast, vaid moodus kehtivad ühiskondlikud ja poliitilised tingimused radikaalselt küsimuse alla seada. See on otsing elada oma elu teistsugusel viisil.⁵⁴

Varakristlus võttis samuti askeesi enda osaks ning see avaldus munkluse vormis, mis hiljem omandas täiesti teistsuguse tähenduse kui varasemalt Kreeka-Rooma antiikajal. Munkluse põhisihiks ei olnud enam olemasoleva ühiskondliku korra muutmine, vaid askeesi praktiseeriti lunastuse saavutamiseks ehk jumala teenimiseks ning nii valisid varajased mungad elu askeetlikus üksinduses ('munk' tuleb kreekakeelsest sõnast monos, mis tähendab 'üks'), aga nende otsus tähendas ka valikut elada väljaspool seadust ja õigusi, mis ühiskondliku eluga kaasas käisid. Munklus on näidanud end algusest peale radikaalse võimukriitikana mitte selle vastu võideldes, vaid sellest eemaldudes: munga eluvormiks oli olla kodutu ja võõras, keelduda igasugusest osalusest ühiskonnas. Roland Barthes on märkinud, et munkluse vorm oli taimelavaks nähtusele, millest sai hiljem modernse maailma tuumne tüpologia, üksikkamber või üksik tuba. Üsikkamber esindab olemuslikult sisemuslikkust. Just selles leiab üksik keha endale vastava ruumi, milles ta saab enda eest hoolt kanda, kus tuntakse ennast turvaliselt ja hästi.⁵⁵

Anne Kull kirjutab oma artiklis "Askeesi muteerumisest", et loobumise filosoofia käib ka tänapäeva minimalismi juurde. See on liikumine, mis kutsub vabanema ebaolulisest nii, et elu kvaliteet tõuseb loobutud asjade arvelt. Kokkuvõtlikult võib askees osutada edukaks strateegiaks uue sümboolse maailma loomisel koos uute sotsiaalsete suhetega. Oscar Hardman, tüpoloogilise askeesikäsitluse looja, jaotab askeetluse ideaalide või eesmärkide põhjal kolmeks. Lisaks heastamisele ja õigeks olemisele on ta välja toonud koosolemise ja üksiolemise vahekorra.⁵⁶

Selle vahekorra olulisust tõestab üks kunstilis-poliitiline ettevõtmine ühes Pariisi äärelinnas, kus sotsiaalsed pinged olid viinud 2005. aastal ägedate rahutusteni. Kunstnikerühmituse Campement Urbain projekt "Mina ja Meie" ("Je et Nous") lõi pealtnäha paradoksaalse ruumi – ruumi, mis oleks kasutu, habras ja mittetootlik ning kasutatav üksildase sisevaatluse ja mõtluse tarvis. Osa elanikkonna kaasamine tõi ümberpööratud kujul nähtavale kogukonna ning tõestas, et üksiolemise võimalus ilmneb ühiskondliku suhte vormina, mille elu nendes eeslinnades oli võimatuks muutnud. Nimi „Mina ja Meie“ viitab poeetiliselt projekti vastuolulisele eesmärgile – olla koos eraldi, kinnitades mõtet, et alati ole ühiskondlike pingete põhjuseks vähene sotsiaalsus, vaid tõelise üksiolemise kogemuse puudumine.⁵⁷

Tegelikult on ju osa meist loomult erakliku meelega või otsib vähem stimuleerituid keskkondi, kus vaikselt mõelda ja toimetada. Iga inimene paigutab end ekstravertsuse-introvertsuse skaalal erinevale kohale, kuid meie keskkonnad soosivad ekstravertsust, kel on võistlushimulises saavutuspressioonis end

53 Winnicot, Donald. The Capacity to be Alone. (1958) The International Journal of Psycho-Analysis. Lk 39

54 Aureli, Pier Vittorio. Vähem on piisav: arhitektuurist ja askeesist [originaal 2013]. Tlk E. Hermann. (2017). Lk 10

55 Samas. Lk 10 - 13

56 Kull, Anne. Askeesi muteerumisest. (2021) Vikerkaar 1-2/2021. Lk 101-103

57 Rancière, Jacques. Poliitilise kunsti paradoksid. (2012) Tlk. Anti Saar. – Vikerkaar, nr. 4/5, Lk. 107

lihtsam tõestada kui introverdil. Valdur Mikita meelest seostub introvertsus ülitundlikkusega.⁵⁸ Nii on paljudel ekstravertidel tänapäeva töö- ja õppimiskeskondades, kui ka infost pungil avalikus ruumis palju meeldivam toimetada kui introvertidel, kes on rohkem hädas ja häiritud, ega saa neile ebasobilike keskkondade tõttu teha selgeid otsuseid.

Tekib küsimus, kas ruum saab introvertsust ja ülitundlikkust kuidagi toetada. Mikita kirjeldab introvertsust kui teatavat baasilist viisi oma ruumi intuiitiivseks paikapanemiseks. Näiteks suvekodudes olemine annab inimesele teatud hingamisruumi, kus sügiseks saab inimene uuesti jalad alla, et minna linnakeskkonda ekstravertiks tagasi.⁵⁹ Siinkohal mängib olulist rolli intiimsemate paikade olemasolu avalikus ruumis, kus tekiks teatav turvatunne ja kus ei pea muretsema välisest keskkonnast tulevate segajate pärast. Kellel ei ole linnast eemaldumise võimalusi, saaks oma tähelepanu ja energia taastada linnas, kui seal esineksid vaiksemad ja vähem stimuleeritud paigad.

Jaapanis kutsutakse neid noori inimesi, kes ühiskonnast eralduvad, hikikomorideks, kes on loobunud koolist ja tööst, sest kardavad pettuda ja läbi kukkuda selles, mida ühiskond ja perekond on neile ette kirjutanud. Jaapanis on sotsiaalne surve väga suur ning nii tõmbuvad noored inimesed kuudeks või isegi aastateks oma tubadesse ning võõranduvad välisest maailmast täielikult. Nad magavad päevad läbi, vaatavad telekat või on internetis. Kui ekstreemne eraldumine kõigest võib küll alguses aidata suure trauma ja häbitunde vastu, siis pikas perspektiivis on see oma probleemide eest peitumine ning selline isolatsioon ei lõppe inimesele hästi.⁶⁰

Üksindus digiajastul

Digiajastu kõikjale ulatuv võrguühendus ja tehnoloogilised abivahendid pakuvad võimalust olla kogu aeg ühenduses ja katkematult suhelda. Teisest küljest annab see võimaluse ka ära kaduda. Lõpmatud internetiavarused ja mobiilirakendused pakuvad paljudele inimestele pelgupaika lärmakate keskkondade ja rahvarohkete ruumide eest. Selline võimalus on tänapäeva inimeste jaoks privileeg, millest vanemad generatsioonid oleksid võinud vaid unistada – ühenduda lahti ümbritsevast keskkonnast, suhelda soovitud gruppide ja indiviididega läbi võrgu või kogeda alternatiivseid maailmu läbi erinevate meediumite. See on justkui virtuaalne keskkond/ruum, kuhu soovitakse eralduda omaette olemise eesmärgil. Lihtne ja vahetu viis, mis pakub keskkonda, kui ümbritsev neid vajadusi ei rahulda.⁶¹

On kaheldav, kas võrgumaailm, mis lukustab kasutaja oma infotulva, on koht, kus taastav omaette olemine või sisukas inimestevaheline suhtlus saab toimida. Sherry Turkle, raamatute “Life on the Screen” ja “Alone Together” autor, suhtub sellesse küsimusse kriitiliselt, tuues välja, et veebikeskkonnas veedetud tunnid ei lase areneda inimese tõelisel minal ning pärsivad tõeliste inimsuhete tekkimist. Ta on öelnud, et üksindus võimaldab säilitada taju enesest ja mõista enda tõelisi vajadusi paremini, mida suures infotulvas kogeda ei ole võimalik.⁶²

Inimesed adapteeruvad muutuva tehnoloogilise maailmaga nii, nagu me suhestume ülejäänud muutuva

58 Mikita, Valdur. Põhjamaisest prototüübist. (2017) Ehituskunst 59: Kül mavõitu. Lk 40

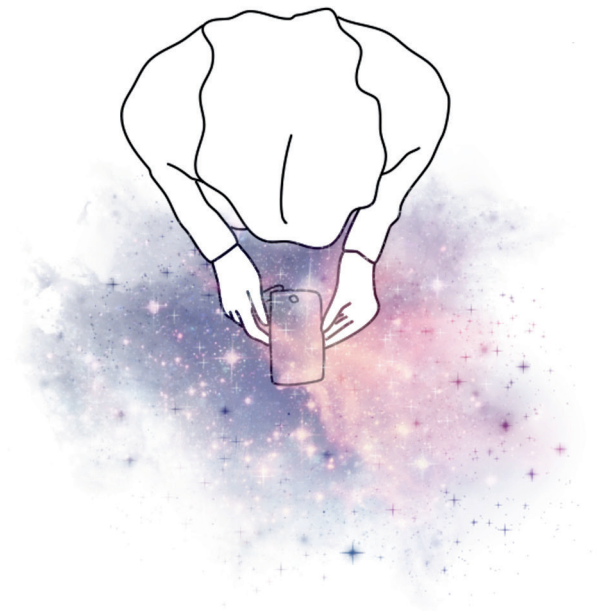
59 Samas lk 41

60 Rooksby, Maki; McLeod, Hamish J.; Furuhashi, Tadaaki. Hikikomori: understanding the people who choose to live in extreme isolation. (2020) The Conversation. (vaadatud 11.03.2021) <https://theconversation.com/hikikomori-understanding-the-people-who-choose-to-live-in-extreme-isolation-148482>

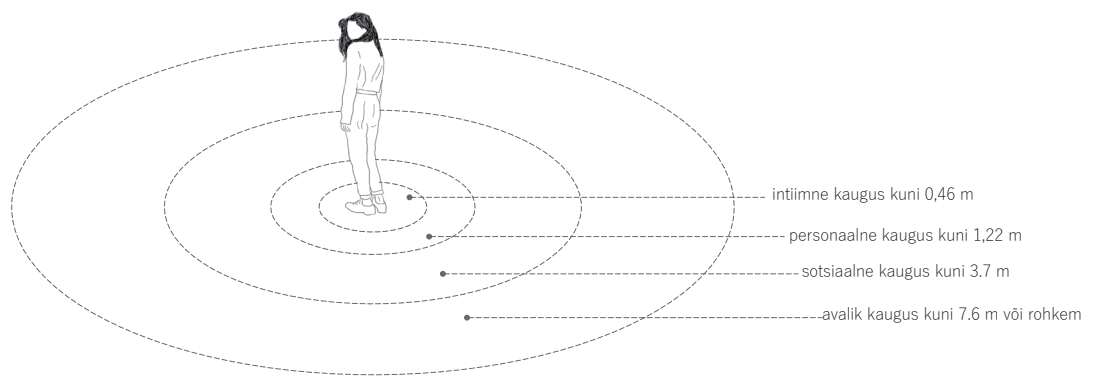
61 Vincent, David. A History of Solitude. (2020) lk 359

62 Samas lk 362

füüsilise maailma või elukorraldusega. Selles kõiges muutub ka meie suhtumine üksindusse. Kõikidest muutustest olenemata on üksinduse kogemise vajadus jäänud püsima. Olgu see on siis soovist eralduda seltskondlikest tegevustest, puhata või peegeldada enesele, oma elule või inimsuhetele tagasi.⁶³ Aega iseendaga vajab iga inimene ning oma tasakaalutsooni peab selles ülestimuleeritud maailmas hoidma.

Illustratsioon 7 - eemalolek nutiseadmes (autori skeem)

Illustratsioon 8 - Nähtamatud sfäärid Edward T. Halli järgi (autori skeem)

Nähtamatu ruum

Meil kõigil on enda ümber isiklik personaalne ruum. Antropoloog Edward T. Hall, prokseemika rajaja, nimetab seda peidetud dimensiooniks. Igal inimesel, olenemata soost, vanusest ja kultuurilisest taustast, on enda ümber "hingamisala", mida ta jälgib kokkupuutel teiste inimestega ning see toimub läbi tajude.⁶⁴ See on justkui nähtamatute piiridega ala, kuhu teised ei ole oodatud⁶⁵. Olukorrad, kus sellesse turvalisse sfääri tungitakse, tekitavad ebamugavust.

Edward T. Hall toob välja neli erinevat sfääri ning liigitab need intiimseks, personaalseks, sotsiaalseks ja avalikuks sfääriks. Nii lubame intiimsele sfäärile kõige kallimaid inimesi ja sotsiaalne sfäär on näiteks linnaruumis, kus kohtame võõraid. Nendes kõikides sotsiaalsetes olukordades on igal inimesel oma eelistatavad kaugused. Halli uuringud näitavad, et inimeste eelistused on põhjustatud näiteks vanusest või konkreetse koha keskkonnast, kus kontakt teise inimesega aset leiab. Nooremad inimesed eelistavad väiksemat kaugust kui vanemad.⁶⁶

Sotsiaalseid norme peetakse üheks olulisemaks teguriks, millest sõltuvad inimeste eelistatud sotsiaalsed distantsid. See, mis võib olla intiimne ühes kultuuris, on teises personaalne või sotsiaalne. Hall lahterdas erinevad kultuurid kontaktseks ja mittekontaktseks. Eestlased kuuluvad vaieldamatult mittekontaktsete hulka. Samuti peetakse oluliseks keskkondlikke faktoreid nagu näiteks temperatuur.

Need sfäärid on omaette olemisel olulise tähtsusega. Kui ruumis, kus inimese personaalne ruum on alatasa häiritud, ei saa positiivne üksiolimine toimida. Nii on see nähtamatu kaitstud ala kodus väiksem ja linnaruumis suurem. Kui oleme kodus häiritud, saame minna õue omaette olema, või vastupidi, rahvarohketest kohtadest tuppa põgeneda. Mulle tundub, et kodu kui turvaline pelgupaik on kaotamas oma väärtust, kus suurest ühendatusest tulenevalt ei pruugi ka see pakkuda muust maailmast eemalolekut. Ihaldus üksinduse järele tekitab soovi põgeneda tundmatusse. Tekib küsimus, kas sellist tundmatust enam kuskil ongi? Kas ainuke võimalus selleks ongi virtuaalmaailmas, sest meie füüsiline elukeskkond ei paku selleks piisavalt võimalust?

Inimeste isiklikud elamisruumid on kohad, kus nad tunnevad ennast kindlalt ja kaitstuna, kuid sellisel privaatsusel on oma hind. Paratamatult ei ole kõigi inimeste kodud paigad, mis suudaks pakkuda piisavalt eraldust või on personaalne ruum erinevatest teguritest häiritud. Avaliku ruumi puhul unustatakse, et ka üksiolemise ruum ja privaatsus on olulised avaliku ruumi komponendid. Avaliku ruumi ülesanne on pakkuda alternatiive puudustega ruumidele, kus inimesed argipäeviti toimetavad. Meie linnakeskkondade avalikus ruumis on puudus mitmekesisusest, mis pakub lisaks tavapärasele koosolemisele üksolemise võimalusi.

Tuntud Ameerika urbanist William Whyte on öelnud, et parimad avalikud linnaruumid on kujundatud kui valik tube, mis peaksid pakkuma võimalust nii rahustavaks üksinduseks kui suhtlemiseks. Omaette olemisega on seotud hulk tegevusi, nagu näiteks raamatu lugemine, õppimine, puhkamine, jooga, lapsevankriga õues jalutamine, mõttesport jne, mis nõuavad rahulikumat keskkonda.

64 Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison. (2017) Journal of Cross-Cultural Psychology. Lk 579

65 Sommer, Robert. Personal Space: The Behavioral Basis of Design. (1969). Lk 26

66 Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison (2017) Journal of Cross-Cultural Psychology. Lk 579

Üksindus ja loovus

Nii on paljude maailma suurte mõtlejate ja loovinimeste jaoks omaette olemine viljakaim aeg, mil genereeritakse uusi ideid. Tunnustatud psühhiaater Anthony Storr on analüüsinud kuulsaid loojaid nagu Beethoven, Dostojevski, Kafka ja teised. Selgus, et niinimetatud heureka moment ei selgu ühiste vestluslaudade taga, vaid et uute julgete ideede tekkeks on vajalik eemaldumine massidest. Storr selgitab, kuidas kõigi loovate inimeste eludes esineb enamasti teistest eemaldumist ja vajadust üksindushetkede järele. Kliše, kus kunstnik on oma stuudiosse lukustatud, kirjanik oma hütis või teadlane hilisel õhtutunnil üksinda laboratooriumis ei ole juhuslik ja põhjusetu.⁶⁷

Pärt Uusberg, noor Eesti helilooja, märgib, et vaikusel ja üksindusel on tema jaoks väga oluline roll, kus kõikidest argistest tõmbetuultest olenemata saab 'sisemine mina' kerkida esile, mis on heliloojatele väga oluline. Talle ei ole kunagi istunud argisus ning ka pärast Tallinnasse kolimist on ta tundnud, et sinne elurütm on liiga tormakas. Raske on leida paiku vaikuseks ja väljapääse, et rohkem vabadust hingata.⁶⁸

Kirjanik Tõnu Õnnepalu jaoks, kes on linnamelust põgenenud Hiiumaale, on just looming ja kohaloleku kunst parim psühholoogiline kaitse tänapäeva infohüppamise eest. Ta mainib, et kui olla iseendas kohal, siis maailma asjad inimest ei kõiguta. Neid on näha ja tunda, kuid rivist välja ei vii.⁶⁹

Kõik inimesed ei ole suured mõtlejad ega vaja kahte aastat isolatsiooni kauges metsahütis nagu Henry Thoreau – filosoof ja loodusteadlane, kes otsis ühiskonna laiemat tähendust läbi looduse ning mõistis, kuidas üksindus on enese mõistmisele kaasa aidanud.⁷⁰ Moodsa elu nõudmised on muutunud ning inimeste oskus üksindusega toime tulla samuti. Siinkohal saabki kaasa aidata kujundatud ruum, mis mõjub psühholoogiliselt rahustavamalt või pakub soodsamat keskkonda tegevusteks, mida ollakse hetkel harjunud tegema ainult suletud uste taga. Kui paljud inimesed ei oska omaette olemist hinnata või ei tee teadlikke valikuid, et üksi olla, siis hästi kujundatud linnaruum saab alateadlikult sellele kaasa aidata. Keskkonda tajume läbi oma meelte koheselt ning alati ei ole selleks vaja teadvustatud mõtlemist – koostav omaette olemine saab toimida ka enesele teadmatult, vaja on ainult sobivat keskkonda.

Me elame saavutustele orienteeritud ühiskonnas, kus meilt oodatakse tegusid ning mis paratamatult ei sobi kõikidele inimestele ühtemoodi. Oma isikliku ruumi vajavad kõik, kuid kindlasti on loovinimestel raskem oma potentsiaali tänases maailmas rakendada kui varasemalt, sest paljud tööruumid on ühised. Loovinimesed vajavad oma privaatset ruumi palju enam, kui neile tänaste disainilahendustega võimaldatakse. Paljude inimeste töövahendiks on nende mõistus, kuid töökeskkonnad on tegusid soovivad, kus mõtlemiseks ruumi ei jää. Oluliseks peetakse efektiivsust, mida mõõdetakse silmaga nähtavates parameetrites ja tegudes, kuid mõtlemisel ei ole alati nähtavat tulemust. Sarnaselt peab ruumiloojate erialal olema aega proovida ja katsetada, et häid lahendusi välja mõelda.

67 Harris, Michael. Solitude: A Singular Life in a Crowded World. (2017). Lk 34

68 Plekktrumm, saatekülaline Pärt Uusberg. (2020) Telesaade. (vaadatud 01.02.2020) <https://arhiiv.err.ee/vaata/plekktrumm-part-uusberg/same-series>

69 Koppel, Anari. Kohaloleku kunst - Intervjuu Tõnu Õnnepaluga. (2014). Müüri-leht. (vaadatud 10.10.2020) <https://www.muuri-leht.ee/kohaloleku-kunst-intervjuu-tonu-onnepaluga/>

70 Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness Solitude: Beyond the Social-Spatial Perspective. (2001) USDA Forest Service Proceedings. Lk 59.

ÜKSINDUSE RUUMIDEST

Üksindus arhitektuuris on kui immateriaalne kvaliteet, mida on raske defineerida, kuid ometi on see äratuntav.⁷¹ Et üksinduse olemasolu ruumis mõista ja defineerida lähtusin eelkõige oma mälestustest ja kogemustest. Nii olen jaotanud analüüsi kolme peatükki. Esimeses peatükis lähtun isiklikest lapsepõlve kogemustest. Teises peatükis liigun edasi Lasnamäe tühermaadele, kus kaardistasin sealseid omaette olemise paiku ning kolmandas olen loonud tüpoloogiatest tabel-maatriksi, kus üksindus on valdav või tihti esinev komponent ning kirjeldanud neid erinevates kategooriates.

Lapsepõlve mängumaa

Minu ettekujutus ühest omaette olemise ruumist tuleb lapsepõlvekodust. Kasvasin maapoisis kohas, kus teisi omaealisi lapsi sai kahel käel kokku lugeda, ning nii veetsin suure aja ka üksi uudistades. Hetkel kodukandile tagasi mõeldes ei tundu seal enam mitte midagi erilist olevat, kuid lapsena pakkus see ruum minu jaoks tohutuid võimalusi. Meil oli külas üks tühi kortermaja, mille rõdudele sai ronitud ja vahel ka maja välisuksest sisse muugitud ning mahajäetud korterites uudistatud. Kuna keegi seal ei elanud, oli ka muru maja ümber niitmata ning kõrge heina sees sai mürgeldatud. Ühe maja taga oli suur asfaltplats, kus joonistasime kriitidega kodusid või lausa linnasid, kuniks need jälle vihmaga ära kustutid. Mina olin sirgete joonte tõmbaja, sest mul tuli see kõige paremini välja ja keegi ei tahtnud elada kõveras majas.

Kortermajade juurde viivat teed ääristas suur uhke tammeallee, millest igaühe otsa sai ronitud. Need olid justkui mäetipud, kus uusi kõrgusi saavutada. Üle tee asus poolelijäänud laut, mis leidis uut kasutust garaažide näol. Majadevahelised mänguväljakud olid nigelad ja alati ei leidunud kaaslast, kellega mängida. Siis tuli lasta fantaasial lennata ja mänguks kõik vajalik ise ette kujutada. Need koduküla mahajäetud ruumid olid lõputute võimaluste mänguplatsiks. Selles teatavas tühjuses sai luua ja ette kujutada ükskõik mida.

Kõige põnevam ja metsikum ruum paiknes aga garaažide taga, soos. See ei olnud looduslik soo ega raba, vaid kuivenduskraavide vaheline võpsik ja rohumaa koos kunagiste kanalisatsioonitiikidega, kus sees kasvasid pokud, mille peal sai hüpata. Sinna minna oli keelatud, sest alatasa sai keegi jalad märjaks ning hiljem tuli haisvate riidetega koju minna ja paksu pahandust tuli sellest rohkem kui küll.

Vanemad poisid ehitasid metsikusse võssa onne ja püstkodasid, kelle eeskujul ka meie esimesed ehitised lõime. Veel oli seal üks nõiakiik – see on selline kiik, kus suure jämeda nõõri otsas on pulk, millest saab kinni võtta ja õhku liuglema minna. Kraavid piirasid erinevaid alasid ning et edasi kaugemale metsikusse jõuda, tuli kraavist üle hüpata. Kolmanda kraavi taga asuv mets oli alati kõige salapärasem – see asus piisavalt kaugel ning seepärast ei julgenud sinna keegi minna, kuid seda põnevam, kui lõpuks sinna kohale jõudsimel ja avastasime eest vanemate külapoiste uued ehitised. Minu jaoks oli selle koha potent-

71 Muddie, Ella. Little refuge: Design and solitude. (2012). Meanjin, Vol. 71, No. 1

siaal alati lõputu. Tagantjärele mõeldes oli see ju kõigest prügi ja ehitusjätmeid täis võsa ja halvasti lõhnav sopatiik. Ent loovuse jaoks? Ideaalne mängumaa, kus fantaasiat ei olnud piire. Kõik puuduolev sai loodud meie ettekujutuses või olemasolevast. Tõeline omaette olemise ruum, mis mõjus minu loovusele rikkastavalt ning andis võimaluse kogeda üksindust, mis mõjus restoratiivselt ja vabastavalt.

Juhani Pallasmaa leiab, et lapsepõlvemälestused on fenomenoloogilise ruumianalüüsi (*phenomenological analysis of architecture*) oluliseks alusaineks. Nii nagu ka unenägudes saab kogeda kõige realsemaid ja spontaansemaid mõtteid, saadavad teatud lapsepõlvemälestused meid kogu elu ennast aeg-ajalt ilmutades. Neil ehedatel mälestustel on suur emotsionaalne jõud, mis võivad olla inspiratsiooni ja loovuse allikaks.⁷² Nendest mälestustest kujuneb arhitektidele (ja mitte ainult arhitektidele) tööriist. Läbi mälestuste ruumidest, materjalidest ja tegevustest saadud kogemuste, saame luua uusi meeldivaid paiku. Usun, et lapsepõlves kogetud asjades on oma tõelisus läbi mille maailma rikkastada. Lastele on linna avalikus ruumis mõeldud mänguväljakud, kuid kuhu läheb turnima, ronima või ära kaduma täiskasvanu? Arvan, et vanemaks saades tahab meie sisemine laps samuti avastada ja seigelda.

Illustratsioon 9 - teekond Lasnamäe tühermaadel (autori skeem)

Lasnamäel udates

Minu esimene elukoht Tallinnas oli Lasnamäel, Tondiraba ääres. Juba alguses märkasin Lasnamäe tühermaades teatavat sarnasust koduküla keskkonnaga. Märkasin neid puusalusid, mis pole päris mets ega ka suvaline põõsastik, sissetallatud radu, mida inimesed kasutasid, et tohutuid vahemaid lühendada või lihtsalt jalutada. Tühermaa on oma olemuselt inimhõõtu hoomamatu ja kontrollimatu ning seepärast hoidsin alguses äratundmisrõõmust olenemata pigem eemale. Suures ebamäärasuses puudus turvatunne, kuid tasapisi uudistades avanesid need unaralad mulle. Mõistsin, et teatava omaette olemise ruumi kogemiseks on vaja julgust ja pealehakkamist, sest neil paikadel on salapärane ja hirmutav ku- vand.

Tühermaadel on tohtu ruumiline potentsiaal – võimalus minna ja ära kaduda, olla omaette, nautida loodust ja puhata argielust. Sellepärast nad ongi poeetilised, sest kätkevad endas väga palju võimalusi. See on tunnetuslik ruumikogemus, kus korruga võivad saada kokku nii hirm ja rõõm, kartus ja uud- ishimu, üksindus ja üksildus.

“Tühermaa on kui linna elutegevuse alateadvus, kuhu on talletatud halvad assotsiatsioonid ja praht, mida kuskile mujale paigutada ei ole, see on ääretu üksindus ja põlgus. Tühermaa on koht, kus toimu- vad hämarad asjad, need mida saab teha ainult pilkude eest varjatult, kuhu turvakaamerad ja sotsiaalne kontroll ei ulatu. Aga tühermaa on pinnas ka kogemustele, mida mujal linnas ei ole võimalik saada... See on maailm, mis elab täiesti omas tempos, mille kontrast ümbritsevaga ehmatav ja hirmutav. See üksildus, mis tühermaal valdab moodustub eredatest kontrastidest, mida mujal linnas ei koge,” kirjutab Merle Karro Kalberg oma magistritöös.⁷³

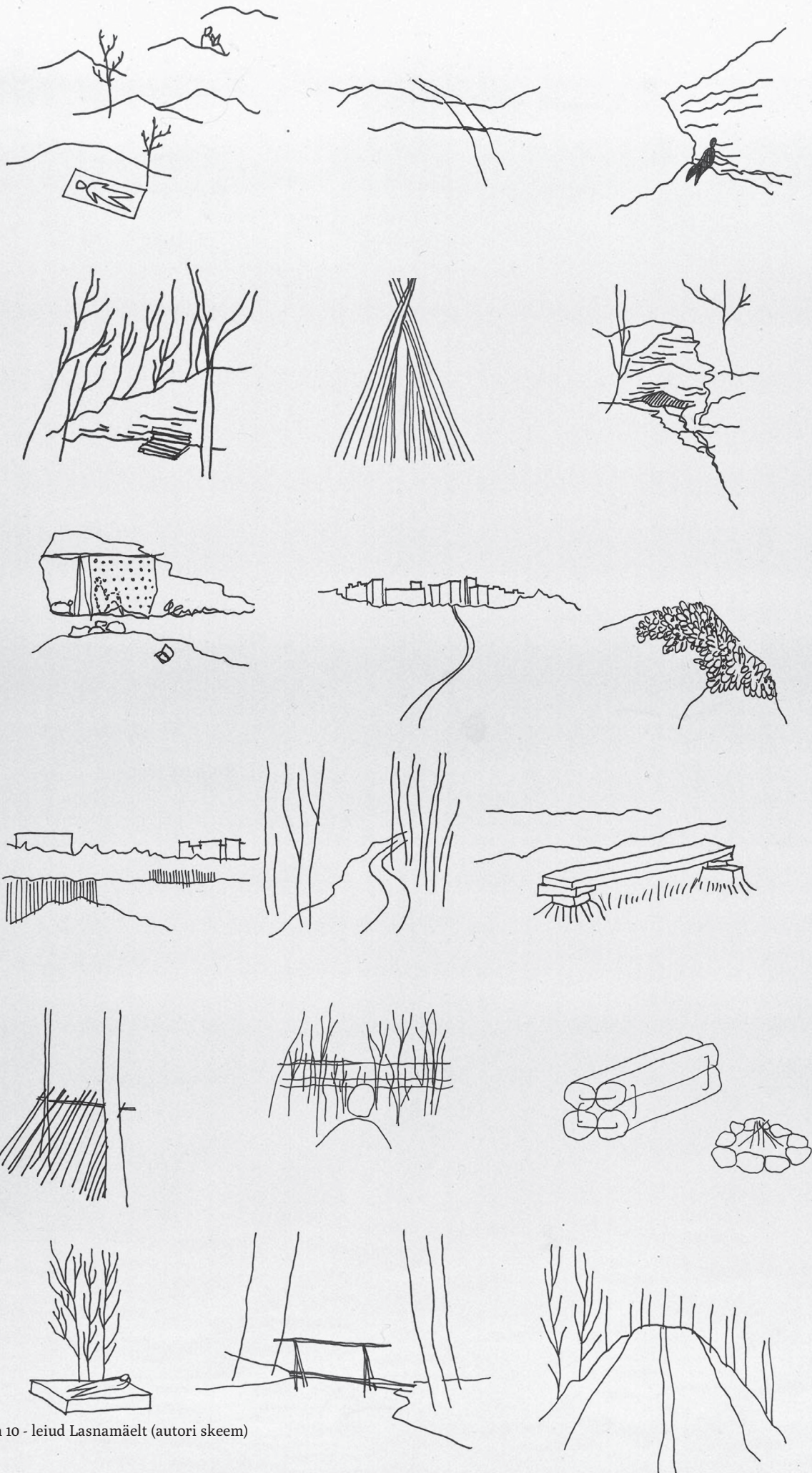
Tühermaad on linnalooduse ja tegevusvabaduse reservuaarid, mis erinevad teistest linna parkidest, tänavatest ja muudest reguleeritud paikadest oma disainimatuse ja vabaduse poolest.⁷⁴ Neist võib mõel- da kui paneelmajade tagaeadadest. Eikellegimaa, kus igaüks saab tunnetada midagi omast, luua midagi enda tarbeks ja siduda ennast ruumiga. Paneelmajades on piiratud võimalused nagu näiteks aia, isikliku eeshoovi või privaatsuse puudumine, mida saab minna tühermaale kogema.

Antud uurimuse alguses sai Lasnamäe tühermaadest ja klindimetsadest minu jaoks oluline allikas mõistmaks, mis on omaette olemise ruum ja kuidas seda kasutatakse. Oma analüüsi viisin läbi retkena, mida alustasin Lauulväljaku Mäe värava kõrvalolevast parklast ega teadnud, kuhu täpselt välja jõuan. Kogu teekonna pikkus oli 5 kilomeetri kanti.

Mind üllatas, kui eriilmelised on tühermaad aastaajati. Minu eredad mälestused suvistest jalutuskäikud- est ja lõikamisteedest Lasnamäel olid täis erinevaid aasalilli ja rohelist, kus siristasid putukad. Novem- brikuus, kui magistritöö raames teekonna ette võtsin, oli kõik palju hallim ning puud polnud lehteis, kuid tänu sellele avastasin ma mitmeid omaette olemise paiku, mille olemasolust ma teadlik ei olnud. Talvel, kui kõik on lume all ja puhkab, annabki see võimaluse vaadata enda sisse ja kasutada tühermaid kosutavateks jalutuskäikudeks. Kevaditi on suur sulavesi vanas paemurrus, vaikus kaob ning asendub loodushäältega, mis pärast talve jälle välja ilmuvad.

73 Karro-Kalberg, Merle. Plaan B. Tühermaade regenererimine (2011) Magistritöö. lk 23

74 Viirpalu, Iiris. Intervjuu Merle Karro-Kalbergiga. (2019) Edasi.org. (vaadatud 14.03.2021) <https://edasi.org/43833/merle-karro-kalberg-tallinna-eelis-on-vaheldusrikkus/>

Illustratsioon 10 - leiud Lasnamäelt (autori skeem)

Klindialune mets on üks väga looduskaunis koht, eriti talveperioodil, mil sirgivate puude vahelt on märgata merd ja südalinna torne. Tundub müstiline, et keset linna laiub metsik park, kuid mulle näib, et see kontrast tugevdab sealset ruumikogemust veelgi. Sissetallatud rajad juhatavad erinevate istumiskohtadeni. Palju on ka tupikteid, mis ei vii justkui mitte kuhugi, kuid lõppu jõudes avastad klindi otsas mõne kauni vaate. Pika aja vältel on välja kujunenud inimeste meelispaigad, tihti teist hingelist samas kohas ei kohta, kuid mahajäetud märkidest saab üksteise kohalolust aimu. Nii pakub tühermaa võimalust füüsiliseks üksinduseks või ühendatud üksinduseks - võimalus olla omaette ning suhelda muu maailmaga. Tühermaade müstika seisneb lisaks eelmainitule ka selles, et sealne keskkond suudab sind lummata ning mõtteliselt eraldada ümbritsevast ebaolulisest.

Klindipealne – vana paemurd, on üks väga huvitav maastikuga paik. See on täis väikeseid künkaid ja kidurat taimestikku. Sealne liigirikkus on eriti muljetavaldav ning seal kasvavad mitmed kaitsealused taimed. Ometi on just see, kehvade kasvutingimustega keskkond väga väärtusliku elurikkuse kodu. Künkad on justkui tube eraldavad seinad ning soojemal perioodil kohtab seal inimesi päevitavamas või grillimas. Küngaste vahel on tunda teiste inimeste kohaolu, kuid kõik valivad endale meelsa paiga üksteisest piisavas kauguses, et säiliks privaatsus. Vanadest buumiaegsetest vundamentidest on siiski saanud uued kortermajad ja tuleb lisagi.

Raagus okste vahelt on märgata mitmeid astmeid, mis viivad klindipealsest teisele poole alla. Suvisel ajal peab väga hästi teadma õiget sissepääsukohta, et pääseda läbi tiheda võsa klindilt alla teisele poole metsa. Inimesed on ehitanud kättesaadavatest materjalidest – euroalustest, palkidest, lauajuppidest, kividest – istumisaluseid. Järjekordne kinnitus, et eralduses ja vaikuses istumiskohti hinnatakse ning need leiavad kasutust.

Lisaks istumispaikadele klindi varjulises haardes, saavad sealt alguse ka mitmed allikad, kus vesi mööda paekivi alla orgu voolab. Vee vulisemise heli on minu jaoks üks kaunemaid helisid looduses. Veel võib sealt leida ühe kodu, kus klindikoobas on kaetud kile ja kangaga ning vooderdatud erinevate madratsite, tekkidega. Klint on kui turvaline varjupaik erakluse või omaette olemise tarbeks.

Metsik maastik on täis radu, mis on ideaalsed jalutuskäikudeks ja puhkamiseks. Paljud inimesed ei teadvusta selliste keskkondade kasu või vajalikkust, kuid uurimused näitavad, et looduses (mida metsikum seda parem) üksinda viibimine loob restoratiivse keskkonna, mis toob rahu ja vaikuse ning annab võimaluse enesepeegelduseks ja mõtisklemiseks. See ei aita mitte ainult rahustada, vaid mõista enese kohta maailmas. Sellised kogemused võivad nihutada fookuse enda pealt eemale ning raamida suuremat pilti maailmast tervikuna. Omaette olemine võib toimida vastumürgina üksildusele, stressile ja depressioonile, mis on suuresti ülestimuleeritud linnakeskkondade ja elustiilide põhjustatud.⁷⁵

Tühermaadel kogetud vaikus erineb küll vaikusest keset metsa või raba, sest taamal kaugemalt kostub ikka pisut linnamüra. Vaikuse all ei mõtle ma lihtsalt helide puudumist, vaid olukorda, kus puudub inimtegevus. Mida vähem inimtüra me kuuleme, seda rohkem oleme me teistest lahti ühendunud ning seda sügavam on üksindus. Vaikus võimendab ja muudab üksinduse terviklikuks. See on viis muuta üksindus reaalsuseks. Vaikus pakub inimestele olla vaba ühiskondlikest ja sotsiaalsetest normidest, taibata vajalikku või puuduolevat, avastada oma teadvuse erinevaid külgi. Nii on kujunenud vaikusest terapeutiline abivahend.⁷⁶ Ei ole just tihti momente, kus kogeksime välist vaikust ja seda linnakeskkonnas.

75 Naor, Lia. Mayselless, Ofra. The Wilderness Solo Experience (2020) *Frontiers in Psychology*. Volume 11. Lk 1

76 Samas. Lk 3-11

Empiirilistest uurimustest selgus, et omaette olemine looduses on üks meeldivamaid, kuid võib osutada paljude jaoks ka katsumuseks, kui ollakse looduskeskkonnast võõrandunud ning sealne tundub ebameeldiv või hirmutav. Oluliseks peetakse ka inimese paiknemist ekstravertsuse/introvertsuse skaalal, kus introverdid nadivad omapäi olemist palju rohkem ja suudavad olla kauem üksinda kui ekstraverdid. Ka looduses saab hakkama paremini see, kes suudab kauem iseendaga õnnelikult aega veeta. Nii kasvatab selline kogemus eneseusku ja toob välja inimese varjatud potentsiaalid.⁷⁷ Võistluslik linnakeskkond on paljuski ekstravertlikule inimtüübile sobilikum kui ülitundlikule introverdile, kes ei suuda oma täit potentsiaali ülerikastunud keskkondades kasutada, vaid võib leida lohutust ja rahu just sellistest paikadest nagu tühermaad.

Tühermaadel ringi jalutades märkasin veel üht – inimestele meeldib olla vee lähedal. Paljud vaatkohad on suunaga merele. Sealt on näha möllavat merd või saabuvald laevu, purjekaid. Mereõhk teeb vabaks, nagu öeldakse. Tondirabas on ka mitmeid veekogusid – väikeseid tiike, mille ümber võib leida kokkuklopsitud pingikesi. Kevadeti või soojemal talvel täitub Tondiraba sulaveega ning nii tekivad metsa alla saared, mis on puidust sildadega ühenduses. Metsast võib leida onne ja püstkodasid, isevalmistatud grillimiskohti. Siin-seal silkavad metsjänased ja vahest võib kohata mõnda metslooma.

“Need kohad on rahule jäetud, aga nad pole sisutud, vaid vastupidi, sisaldavad kõike. Nende tekkimiseks on läinud tarvis vaevumärgatavat juhusit ja mitte mingit või vähe ressursi, aga neist kasvab lõputult kasu.” – Anna Liisa Unt⁷⁸

Esimesed sammud Tondiraba kodustamiseks on juba tehtud – 2017. aastal avati ümber Tondiraba ringlev kergliiklustee. Ilmselt on inimeste jaoks sama oluline see, et nende elamiskeskonda panustatakse ja nii võib asfaltrada looduses olla sama oluline kui roheline ja metsakeskkond. Need tühermaad kätkevad endas aga palju erinevaid ruumilisi potentsiaale ning ei ole vaja palju, et sellised kohad linnainimeste jaoks töötaksid. Oleme ju ometi osa loodusest, mis on kõige oma võluga meie närvisüsteemile ja vaimsele tervisele hea.⁷⁹

Inimestele pakub oma ümbruse korrastamine meelerahu. Nii on pakkunud ka arhitektuur meile korrastatud ja turvalist pelgupaika. Looduses esineb samuti kord, kuid see on teistsugune niidetud murust, millega oleme harjunud.⁸⁰ Katrin Koov on kirjutanud, et kaasaegsel linnal on kalduvus muutuda järjest ratsionaalsemaks: “Sellega kaasneb sageli varasemate kihistuste ebaefektiivseks ja ebasobivateks tunnistamine. Kahjuks läheb standardiseerimise käigus paratamatult midagi kaduma, need on lood ja legendid, salapära ja müstika, inimese suhe kohtadega.”⁸¹ Kontrollimatutes ja ebakorrasuses on oma vabaduse ruum, mis võib pakkuda pelgupaika/omaette olemise ruumi neile, kes seda mujalt keskkondadest ei leia.

77 Naor, Lia. Mayselless, Ofra. The Wilderness Solo Experience (2020) *Frontiers in Psychology*. Volume 11. Lk 7

78 Unt, Anna-Liisa. Longero.(2020) *Kultuurileht Sirp*. (vaadatud 05.09.2020) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/longero/>

79 Keskkonna üldplaneeringu alusuuring: avaliku ruumi mõju inimese käitumisele.(2020). Lk 13

80 Bachmann, Karin. Karro-Kalberg, Merle. Muruniiduki kujundatud linn. (2020) *Kultuurileht Sirp*. (vaadatud 17.03.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/muruniiduki-kujundatud-linn/>

81 Koov, Katrin. (2013) *Aegade järelelu* 2. Lk 121

Üksindus inimloodus

Loodusliku maastiku ja inimloodud keskkonna üksindus on alati erinevad. Loodus ei vaja selgitust, ent arhitektuuris peame kellegi loodut enda jaoks tõlkima, et seda mõista. Arhitekt, Juhani Pallasmaa, on kirjutanud, et hoolimata teiste inimeste kohalolust, toodab tugev arhitektuurne kogemus alati üksindustunnet. See juhtub, kui kunst ja vaatleja astuvad sügavasse dialoogi, kus kõik muu on ebaoluline.⁸²

Aeglustamise asemel mõjuvad tänapäeva arhitektuur ja kunst aega kiirendavalt, mis on Pallasmaa meelest inimloomuse vastane. Me eelistame aeglustunud aega ja keskkondi, et kogeda kõike täielikult. Inimene resoneerub ümbritseva ruumiga koheselt ning tunnetab asju, mida ruum väljendab – näiteks kiirust, meeleheidet, närvilisust, kuid samamoodi ka rahulikkust või turvatunnet.⁸³

Nii kogeme üksindustunnet ühtedes tehiskeskkondades rohkem kui teistes. Et neid väljendusi analüüsida, asusin looma tabelit tüpoloogiatest, kus üksindustunne on oluline ruumi osa või levinud tunne. Uurisin ja kirjeldasin kaheksat erinevat tüpoloogiat (onn, teemaja, park, sisehoov/aed, pühakoda/memoriaal, raamatukogu, varemed ja klooster). Need tüpoloogiad said valitud osaliselt isiklike ruumikogemuste põhjal või teadliku valikuna, kus omaette olemine on keskne osa.

Iga tüpoloogiat sai analüüsitud paljudes erinevates kategooriates nagu materjal, proportsioonid, valgus, akustika, temperatuur, lõhnad, põhjused, sotsiaalsus, sotsiaalse kasutamise reeglid, sotsiaalsed konfiguratsioonid, rekvisiidid, ligipääsetavus, sissepääsud, suhe digitaalsusega, tegevused, looduslähedus ja kasutajad.

Loodud tabelist sai maatriks, mis andis mulle vahendid, mida olen oma projektis kasutanud. Selgelt tuli välja erinevate nüansside olulisus, tänu millele spetsifiline üksinduse ruum on saavutatud. Kuigi valitud tüpoloogiate kirjeldused on üldistavad, oli see oluline töövahend mõistmaks positiivse üksinduse kogemist ruumis, ning seda, milliste vahenditega on üksindus ruumis loodud.

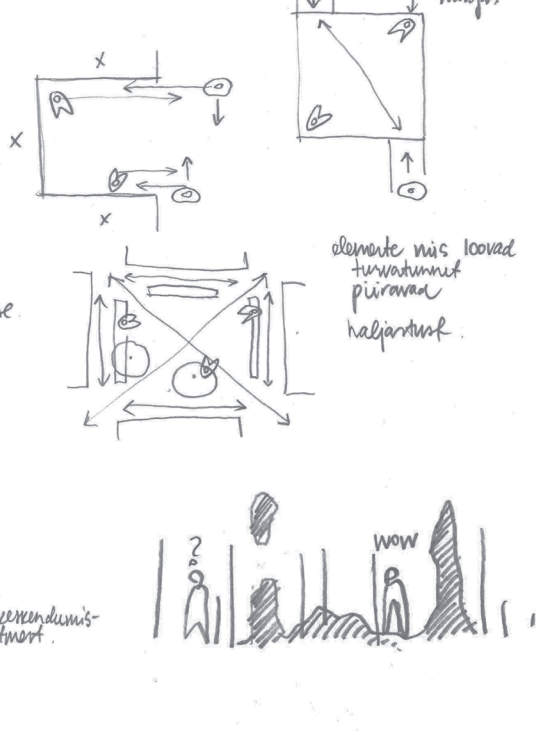
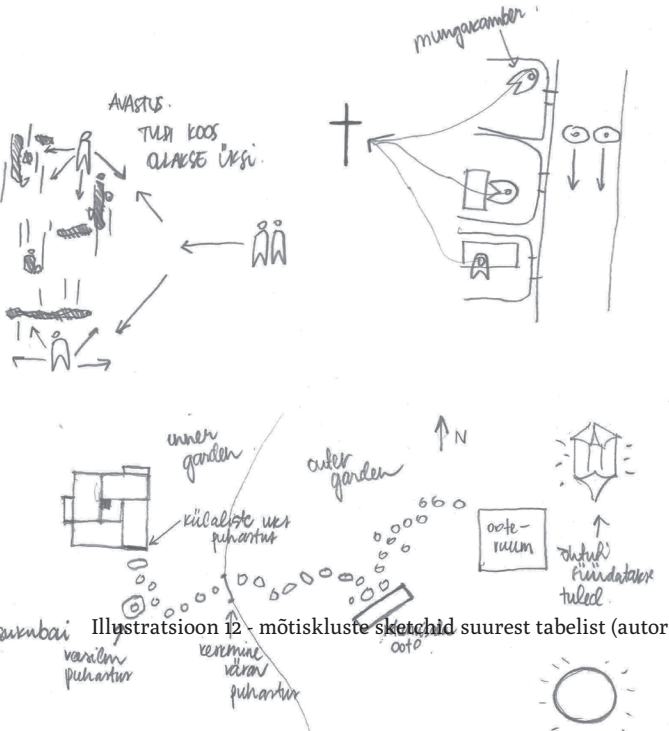
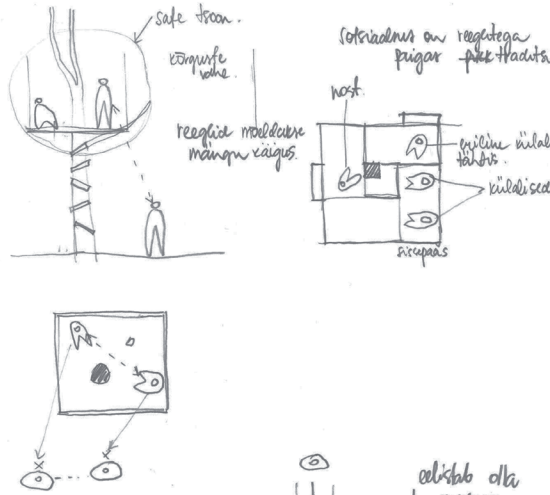
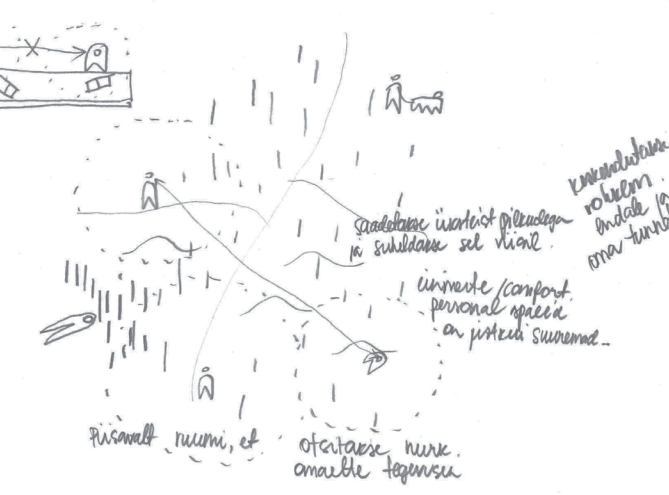
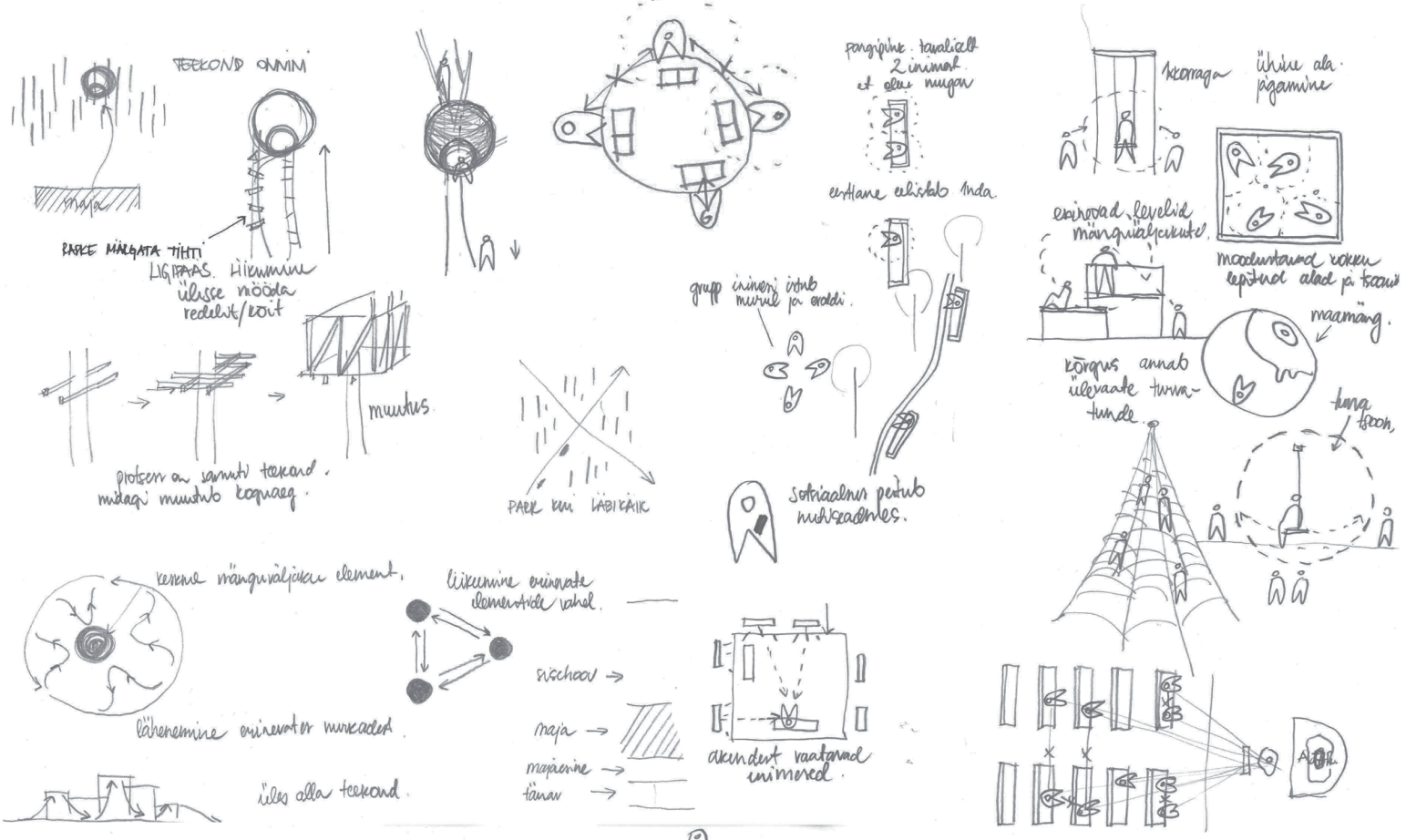
82 Pallasmaa, Juhani. *The Geometry of Feeling: a look at the phenomenology of architecture*. (1996) *Theorizing a New Agenda for Architecture, An Anthology of Architectural Theory*. Lk 452

83 Martin, Claire; Ricardo, Ricky Ray. *Juhani Pallasmaa: Experiencing slowness*. (2016) *Landscape Australia*. (vaadatud 02.02.2020) <https://landscapeaustralia.com/articles/juhani-pallasmaa-interview/>

Tüpoloogia kategooria Kirjelduse kategooria	Onn	Teemaja	Park	Sisehoov/aed
Materjal	ülejäädid - puitlaud, plekitükid, köied, oksad	jaapani traditsiooniline arhitektuur, traditsioonilised materjalid nagu puit, bambus, traditsiooniline jaapani paber - tänapäeval ka muu läbipaistev materjal, ölekõrtest põrandamatid	erinevad katendid, muru, killustik, kruus, kivid, sillutis. mööbel puidust, metallist, plastikust	sillutatud, asfalteeritud, killustik, muru, muld
Proportsioonid/füüsiline ruum	intimne inimhõõtmeline ruum, kuni 2 m raadius, isoleeritus nelja seina vahel väikeste avaustega, ajas muutuv ja täienev, kuluv	väiksemad intiimsed ruumid tseremooniateks 1-4 inimesele, 4.5 layout klassikaline/ideal. Avaused on erinevates kohtades - jaapani stiil ebakorrapärasusele	väikestest linnaparkidest kuni suurtemate metsaparkideni välja; varieerub, tihti on parkides veekogud.	tänavatest tulenevalt tihti riskküliku- või/ruudukujulised sisehoovid, kuid esineb ka muud kujundeid (ring, ovaal jne), vanalinnas põnevad sisehoovid.
Valgus	pigem hämar, väiksemad avaused vaatuseks, langevad valguskiired akendest ja piludest	valgus kumab läbi paberseinte, hämar, otsest päikesevalgust vähem, hajusvalgus, teravate varjude puudumine	lagedamas pargis rohkem valgust, rohkem puid tähendab rohkem varju ja hämaramat ruum., varjud loovad värve juurde	osa päevast valgusküllane, osa päevast mitte, oleneb hoonete kõrgusest ja haljastuse osakaalust ilmakaartest
Akustika	vähe helipidav, välised helid kostuvad sisse ja sisemised välja	helid summutatud, ruum ei kaja	helid - linnulaul, puude õõsumine, tuul, inimeste sagin ja jutt, laste kilked, koerte haukumine, puskkaevu vee vulin, pargid enamasti ei kaja	heli kajab enamasti vastu majasein; oleneb haljastuse osakaalust; kostuvad helid siseruumides; suvel rohkem, kui aknad lahti, jutuajamiste kõla
Põhjused	mäng, põgenemine, vaatlus, kaitse, majutusasutus, puhkamine	teetseremoonia, traditsioon, meditatsioon	rekreatsioon, puhkus, värsk õhk, mäng, sport, meditatsioon, lõunapaus, jalutuskäik	suitsupaus, ootamine, aiatööd, argielu tegemised, prügi väljaviimine, juhustikud kohtumised, koristamine, klõppimine
Sotsiaalsus	omaette või sõpradega, väike ruum mahutab vähe, tegutsemise käib väiksema grupi vahel	üks, kahekesi või väikese grupiga,	üks või koos väikese/suure grupiga;	põgus suhtlus, kohtumine naabritega, jalutuskäik koeraga. suur kontrast kalamajalike sisehoovide ja lasnamäe kvartalites (ruum ei kutsu suhtlema) toimuvaga
Tarkvara ehk sotsiaalse kasutamise reeglid	reeglid mõeldakse välja; need on tihti kasutajate vahel kokku lepitud	sotsiaalsus on kureeritud läbi tseremoonia; see, kuidas käitatakse ja ollakse on justkui ette teada.	pargis tuntakse ennast küllatki vabalt, seal on ruumi olla vähem märkamatum, suuremas pargis häiritakse üksteist vähem; mõnedes parkides mõjuvad muruplatsid köhtadena, kuhu ei tohiks astuda ega istuda	kindlasti arvestatakse viisakusreeglitega, ei lärmata, ei jäeta asju vedelema, kui on ühiskasutuses hoov, mida linnades esineb palju.
Sotsiaalsed konfiguratsioonid	Kuna onn toimib kui mänguväljak, siis etendavad lapsed seal tihti oma fantaasiast tulenevalt erinevaid rolle.	Teemaja rituaalid on küllatki spetsiifilised ning seetõttu etendavad inimesed juba kindlaksmääratud kujusi, mis ajapikku on saanud traditsioonideks	Parkides inimesed tihti puhkavad või jalutavad, proovivad rahuneda, teevad igapäevaseid ringe laste või koertega, see tähendab, et mingeid spetsiifilisi rolle ei võeta, jäädakse iseendaks, tuntakse end võib-olla mugavamalt kui tänaval.	Sisehoovis või aias, kus tegeletakse näiteks aiandusega, võtab kasutaja endale korrastaja/kuraatori rolli, kannab taimede eest hoolt. Muidu erinevad konfiguratsioonid on pigem argised, viiakse prügi välja, räägitakse naabritega juttu.
Rekvisiidid	Onnidesse tuuakse tihti vanu esemeid, mis kuskilt leitud või kellestki ülejäanud. Vanast mööblit kaitsuvaipade ja nõudeni välja. Samuti ka isemeisterdatud esemed, ragulkad, vibud, tokid, mis on mänguks vajalikud	Teemajas on kindlad väljakujunenud rekvisiidid, nagu teekann ja jooginõud, põrandas sees olevas avauses on kettel ja tulease. Tokonoma (alkoov)	Parkides on rekvisiitideks pargimööbel, mis järjest enam on paljudes kohtades samasugune	Mõni pink/pingid või lauake. Suitsunurk. Lillekastid, postkastid, prügikastid
Ligipääsetavus	privaatne, koduaia, puudesalus, peidetud, eemal täiskasvanute pilkude eest	teemaja ja aed on tavaliselt jaapani kodu osad, seega privatsed ja vajalik on kutses.	Pargid on linnas avalikud (vahepeal ka ajaline piirang), ligipääsetavad enamasti mitmest küljest, vahe on taskuparkidel ja tänavatevahelistel parkidel ning kruntidevahelistel parkidel.	enamasti poolavalik või privaatne ruum, kuhu saab mõnda väravat, võlvkäiku või hoonest seest. Tihti igast küljest ligipääsetavad, enamasti mõned peamised pääsud. Sisehoovides pargivad tihti autod.
Temperatuur	välitemperatuurist mõjutatud, tavaliselt soojustamata, kuid enamasti tuule ja vihma eest kaitstud	Vastavalt ilmastikule.	vastavalt ilmastikule. puud /varjualused pakuvad kaitset ilmastiku eest. talvel sooja andvad elemendid	tuulevaiksem kui tänaval ehk sajab ka vähem, suvel jahedam, talvel soojem
Lõhn	niiskuse lõhn, puidulõhn, looduse lõhn	Aroomid, puidulõhn	värsk õhk, lilled, puud, kioskist tulevad lõhnad, niisked lehed, muru (kui niidetud jne)	toidulõhnad, kanalisatsioonihais, prügilõhn
Teekond	enamasti vertikaalne ronimine, mõnda redelit või köit üles. paikneb kõrgemal maapinnast, teekond nõuab füüsilist pingutust, mis päralt jõudes mõjub vabastavalt, saavutusena	Liigutakse läbi aia, mis on osa teekonnast. Teekond on kui ruumist ruumi liikumine, mille igal üleminekul on ukse/avaused, mis puhastavad. Teetseremoonia on teekonna üks osa/sihtkoht	pargid on tihti läbikäigutsoonid, ka korduvat ringteekond, tempo varieerub	läbikäiguhoov. teekond koju. jaapani kultuuris on oluline just sisenemisruum, kuidas hoonete läheneb. üleminekuala.
Sissepääs	väike sissepääs (uks, luuk)	uks on väike ja kitsas; sisenemine vahel isegi roomates	mitu sissepääsu, avarad, vahel väravatega, vahel mitte	kangialune, värav, võib olla erinev autodele ja jalakäijatele
Suhe digitaalsusega	varasemalt puudus, mängiti ilma telefonideta, tänapäeval on mäng nutiseadmetega tihti seotud.	digitaalsus ei käi kokku teetseremoonia traditsioonidega.	digitaalsus on osa tegevustest pargis	kinnistes sisehoovides on halb levi
Tegevused	mängimine, raamatu lugemine, unistamine, peitmine, ehitamine, koristamine, vaatlus	teetseremoonia, ühenduvus loodusega, meditatsioon, sisemise rahu leidmine	jalutuskäik, sport, lemmikloomad, meditatsioon, puhkamine, mängud, mänguväljakud, rekreatsioon	naabritega suhtlus, lemmikloomad, puhkamine, aiatööd, koristamine, kodutööd
Looduslähedus	looduslähedane põhjusel, et onne ehitatakse sagedasti puu otsa, mis seob rajatise otseselt selle külge ehitatud puuga.	oluline. jaapani aed. Sise- ja välisruumi vahelised seosed. Looduse ebakorrapärasust, kuid tervikliku harmooniat soovitakse kujutada ka arhitektuuris.	parkides on rohelus ja puud. betoonpargis (rulapark) puudub rohelus. pargid on loodud eesmärgiga looduse säilitamiseks linnakeskkondades	mõned puud, pöösad, muru, aiataimed, varieerub
Kasutajad	koolieelikud + koolieas lapsed (5-12)	Levinud Jaapani kultuuris.	Erinevad vanusegrupid. Turistid	konkreetsed hoone elanikud, külalised

Illustratsioon 11 - üksinduse analüüs erinevates tüpoloogiates (autori skeem)

	Memoriaal/Pühakoda	Raamatukogu	Varemed	Klooster
	levinud kivi/betoon, leidub ka puidust, looduslikud pühapaigad v tehislised	puitmaterjal, vaipmaterjal,	deformeerunud materjalid, roostes metall, purunenud kivid, lagunenuid puit	kivi, tellis
d	kõrguvad vertikaalsed ruumid, ühes suunas laiuvad ruumid, totaalsed ruumid, harvem leidub intiiemsemat (Sutlepa kabel)	erineva suurusega ruumid, varasemalt rohkem eraldi ruumid, tänapäeva avar planeering, raamaturiilite vaheline ruum	varieeruvad, rohkem kinnisest ruumist kuni lagunenuid müürideni, selgeid piirjooni ei ole enam näha, kuid need on tajutavad	ruumi kuju oli otseses vastavuses ruumi funktsiooniga, üksikkambri kuni suurema avaliku ruumini
t,	kas valgusküllane või hämar, krepuskulaarkiired	avarad valgusküllased, tehisvalgus (RR hämar)	varieerub erinevalt, väga kohaspetsiifiline	mungakamber oli hämar ja vähe valgusküllane, pigem hämarad, sisehoovid ja galeriid olid valgusküllased
	kajav ruum	pigem ei kaja; puit ja pabermaterjal summutab	kajab	kloostri ruumid on erinevate suurustega
	mälestamine, usk, palvus, jumalateenistus	teadmiste omandamine, info kogumine, kohtumised, koosolekud, laenuamine, õppimine, üksi mõtisklemine, keskendumine	avastus, uudishimu, mäng, põnevus	pühenduda ennast Jumala teenimisele, võetud üle askeetlusest
a	ollakse/tuntakse üksinda teistest inimestest olenemata, välditakse suhtlust, pole sobilik jutustada, kuulamine	pigem kesine. jutustamine peetakse ebasobilikuks. teiste inimeste kohalolu on tuntav, kuid puudub suhtlus.	pigem avastatakse üksi või väiksem grupis	eraklusest üksinduses kuni poolerakliku vormini kuni koinubiitliku eluviisini. läbis erinevaid vorme. tasakaal individuaalse ja kollektiivse elu vahel
	pühakojas on väljakujunenud käitumisreeglid, austatakse vaikust, räägitakse sosinal, liigutakse rahulikult, laudakse; memoriaalid kutsuvad oma ajatu, totaalse ruumiga üles austama, ruum piirab oma moeli kasutajat ja see on tihti taotluslik; samuti tekitab vastuolu Juudi memoriaal Berliinis, mida inimesed selle huvitavast ruumist tulenevalt, teisiti, justkui vähem austavamalt, kasutavad	käitumisreeglid kerkivad rohkem esile kui mujal, austatakse vaikust, ei lobiseta kõva häälega jne	varemete puhul samane tühermaale, lagunev vare ja üle võtnud loodus vihjavad teatavale vabaduse ruumis käituda	kloostriid on väga selgelt kujunenud rollid/tegevused. Esmane on muidugi jumala teenimine, kuid moodustatud hierarhia on vaja ka kloostri elu toimimiseks. Mungakamber on koht, kus saab tegeleda sisekaemusega, suuremates seltskondlikes ruumides käib sotsiaalsem tegevus.
	Pühakodades on kindlad rollid, on kirikuisad ja on külastavad inimesed, palvetajad, etendavad erinevad rolle ja ka nende kohad ruumis on erinevad.	Roll on omaette, raamatukogus keskendutakse lugemisele või koolitööle, keskendutakse, justkui mediteeritakse omaette	inimene võtab justkui avastaja/seikleja rolli, sest varemeid külastatakse ikka uudishimust. Teatav ettevaatlikkus siiski püsib, sest uus tundmatu/ohulik koht, ei tea mida oodata	Kloostriis on peamine roll jumala teenimisel, see tuleb käskudest ja kommetest, mis kloostriis kohane.
	Palju erinevaid traditsioonilisi rekvisiite. erinevatel uskumustel on need erinevad. Memoriaal on tihti üles ehitatud ühele kindlal ruumi-ideele, ja seal on erinevaid rekvisiite vähem, kogu asi on justkui terviklikum ja rohkem disainitud.	Raamatud ja riulid	Vare ongi nagu rekvisiit.	Suur osa rekvisiitidel. Pisikeses pimedas mungakambris loovad õduse küünlad või kaminatuli
d	Avalikud hooned/paigad, mille külastusaeg võib olla piiratud. Enamasti lubatud kõigile, mõnedes pühakodades kehtivad konkreetsed reeglid sisenemiseks. Memoriaalid paiknevad tihti linna olulistest kohtadest, modernsemad maastikulisemad asuvad tihedast linnakoest veidi eemal	avalikud hooned, reegel on vajalik liikmeks registreerimine, lahtiolekuajad, käitumisreeglid	Tihti suletu, või privaatseid, ohtlikud, võivad liigipäsetavad olla erinevatest külgedest, aga tavaliselt on üks turvalisim ja parim koht, mida kasutatakse. testimine, kompamine	kloostriid on privaatseid ja mitteliikmetele tihti suletud. Üks peamine sissepääs, kindlasti palju erinevaid salakäike
	enamasti jahedad, ebapiisava küttega	reguleeritud siseruumi temperatuur.	jahe, välistemperatuur, vareme sees tuulevaiksem	vastavalt ruumi funktsioonile
	rõskuse/niiskuse lõhn, tolmulõhn	raamatute lõhn. väga spetsiifiline	niiskus	erinevates tubades erinevad aroomid
	võib olla üles ehitatud teekonnaniselle ideele, kuid võib esineda ka ühe konkreetse ruumiideena, kus üleminekutsooni ei ole, teekond ilmneb palvetamise l- kuidas lähenetakse jumalale ja hiljem eemaldutakse, memoriaali puhul on teekonnaks mineviku läbielamine, mälestamine	teekond kui selline ei ole oluline või osa ruumist, teoseid jaotatakse teemade kaupa, see loob teekonna	teekond lagunenuid maja ja takistuste vahel muudab selle ebatavalisemaks. ronimine, ootamatud tegevused, üllatused, kõrgemad avad, kust peab sisse pugema/ronima	teekond seotud argipäevaste tegevustega kloostriis, mis on paika pandud, kirjeldaks midagi kui ringlikkus, mis ajast aega kordub
	üks peamine sissepääs, teised vähemtähtsad	mitmeid, tavaliselt üks peasissepääs	mitmeid. eelistatakse turvalisemat, katsetamise käigus selgub, kogemus	peasissepääs, mis ei olnud ilmtingimata uhke ja silmapaistev. salakäigud, pigem tagasihoidlik värav
	võimalik, kuid välditakse kasutamist. ebasobilik	paljud allikad digitaliseeritud ja digiühendus on üks osa raamatukogu teenustest	olemas, kuid unustatakse põneva salapärase ümbruse tõttu	puudus, tänapäeval on palju asju digitaliseeritud
	eksistentsiaalsed mõtisklused, meditatsioon, palvetamine, vaikuses istumine, kuulamine, laulmine, palvuse lugemine	raamatu lugemine, loovtöö, intellektuaalsed tegevused, töötoad, ringid, tänapäeval on raamatukogu tegevused märgatavalt laienenud	ronimine, peitus, avastus, mäng,	Jumala teenimine, teadus, haridus, usk
	Jaapanis oluline, Euroopas pole oluline	toataimed	loodus on mitmel juhul üle võtnud, avaldub erinevalt, loodus kasvab seal, kus seda kunagi ei eeldaks	esines sisehoovides, aedades, siseruumides ehk mitte, <i>hortus conclusus</i>
	erinevad vanusegrupid, turistid	kõik vanusegrupid, kuid enim noored ja eakad.	julgemad, uudishimulikud inimesed, noored	mungad, nunnad

Illustratsioon 12 - mõtiskluste skeetid suurest tabelist (autori skeem).

AVALIKUS RUUMIS OMAETTE

Vajalikkusest

Põhjuseid õues olemiseks on erinevaid – mõnikord on selleks vajadus põgeneda sotsialiseerumise ning teinekord toas pesitseva üksilduse eest. Elus on vaja tasakaalus keskkondi – mitte liiga rikkalikku ega liiga vaest keskkonda. Avalik ruum on tasakaaluruum.⁸⁴

Paratamatult on meie linnad ülerikastunud – liiga palju müra, kära ja tarbimisele suunatud ruumi, mis ohustab välja tõrjuda meie endi mõtteid. Nii on avalikul ruumil tähtis restoratiivne ja lõõgastav roll – eriti just looduskeskkonnal. Elava ruumi loengus rääkis Grete Arro sellest, kuidas rohelus linnaruumis ei ole ainult esteetika küsimus, vaid on otseselt seotud aju tööga. On tõestatud, et roheluse läheduses elavatel inimestel on kergem võidelda stressiga, sest nende aju on roheluse läheduses paremas funktsioneerimisvõimes.⁸⁵ Nii on looduskeskkonnad tasakaalustatud avalikus ruumis oluline komponent.

Mälestamine ehk rumineerimine on vaimset tervist halvendav omadus. See on püsiv ja korduv enesele keskendunud mõtlemise muster, mis sisaldab ka oma halva tuju ja ebaõnnestumiste põhjuste üle juurdlemist.⁸⁶ Nii teevad seda inimesed ka siis, kui lähevad linna peale rahustavale jalutuskäigule. Füüsiline aktiivsus on küll oluline, kuid oma peas halbades mõtetes kinni olemine mitte. Nii ei pruugi sellest tegevusest alati suurt kasu olla. Siinkohal võivad oluliseks abivahendiks osutada looduskeskkonnad. Grete Arro kirjeldab lummust kui psühholoogilist ökosüsteemiteenust, kus jalutuskäik või viibimine roheluses viivad mõttesuunad endast väljapoole. Ei saa korraga olla lummatud ja samal ajal halbu mõtteid mõelda. Lummus suureneb rumineerimise arvelt ja vastupidi.⁸⁷

Avalik ruum ja rohealad pälvivad selles kontekstis tervist ja psühholoogilist heaolu taastavate ressursidena aina enam tähelepanu. Uuringud näitavad, et meelelahutus, tehnilik linnaruum ja spordisaalid on väiksema heaolu ja tähelepanu ressursi taastava potentsiaaliga kui looduslikud restoratiivsed keskkonnad. Eriti rõhutatakse siniste alade ehk jõeäärte ja mererandade psühholoogilist taastavust.⁸⁸

Tähelepanu kurnatusest saab taastuda keskkondades, kus tähelepanu on haaratud paeluvate stiimulite poolt. Nii räägib tähelepanu taastamise teooria sellest, kuidas keskendumine eeldab pidevate pidurdusmehhanismide tööd. Segavaid, tähelepanu pärast konkureerivad stiimuleid tuleb alla suruda. Võimalus tähelepanul vabalt ujuda lasta võimaldab keskendumisvõimel taastuda. Keskkonnast teeb restoratiivse keskkonna vaba tähelepanu avaldumine ja tahtliku tähelepanu kahanenud vajadus.⁸⁹ Olukord, kus töö ja koolis tuleb mõelda, asju meeles hoida ja ideid genereerida, on väsitav. Kogu selle mõtlemise ja aju pingutamise vastand võiks olla mõtte uitamine, molutamine. Vaja on taastavaid kesk

84 Grete Arro loeng. Loengusari: ELAV RUUM. (2021). (vaadatud 13.04.2021) https://youtu.be/wXHHC9HrN_Y

85 Keskkonnapsühholoogia. Külal Grete Arro. (2020) Vikerraadio, saatesari Huvitaja. (vaadatud 14.04.2021) <https://vikerraadio.err.ee/1060537/huvitaja-keskkonnapsuhholoogia>

86 Grete Arro loeng. Loengusari: ELAV RUUM. (2021). (vaadatud 13.04.2021) https://youtu.be/wXHHC9HrN_Y

87 Samas

88 Kesklinna üldplaneeringu alusuuring: avaliku ruumi mõju inimese käitumisele.(2020). Lk 13

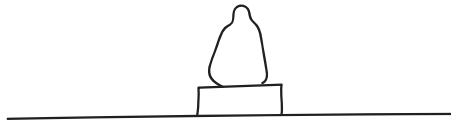
89 Samas. Lk 14

eemalolek

lummus

avarus

kokkusobivus

kondi, mis lummaksid ning meid pahade mõtete küüsisist vabastaks.

Kaplani teoorias on 4 tähtsat komponenti, mis aitavad kaasa tähelepanu taastumisele⁹⁰:

Eemalolek – tunne, et ollakse tavapärasest linnakeskkonnast väljas.

Lummus – sundimatu haaratus nähtustest ja protsessidest keskkondades, mis lumuvad. Ka väga väikesed asjad nagu puulehtede liikumine tuules, lume langemine või lainete loksumine aitavad hoida meie tähelepanu.

Avarus – restoratiivne keskkond peab olema piisavalt suur, aga mitte ilmtingimata mõõtmetelt, vaid kasvõi oma olemuselt, et olla paik, kus ei hakkaks igav ja kuhu saaks ära kaduda.

Kokkusobivus – oluline on viibida keskkonnas, mis tekitab rõõmu ja on nauditav, vastab inimese eesmärkidele ja vajadustele.

Avalikus ruumis on vaja asju, mis oma lumvavusega tähelepanu endale tõmbavad, kuid ei nõua samas aktiivset infotöötlust, et vaadatust aru saada. Kahjuks kohtame linnaruumis üksluisust, monotoonsust – nii ehitatud keskkondades kui ka linna haljasaladel. Selline üksluine keskkond ei saa pakkuda taastumist – ei toimu pehmelt tähelepanu haaramist ega selle käigus keskendumis- ja töövõime taastumist. Pehme haaratuse omapära on ka see, et see annab võimaluse endasse vaadata ning mõjub hetkelise mentaalse pausina, mida ülestimuleeritud linnakeskkond ei võimalda.⁹¹

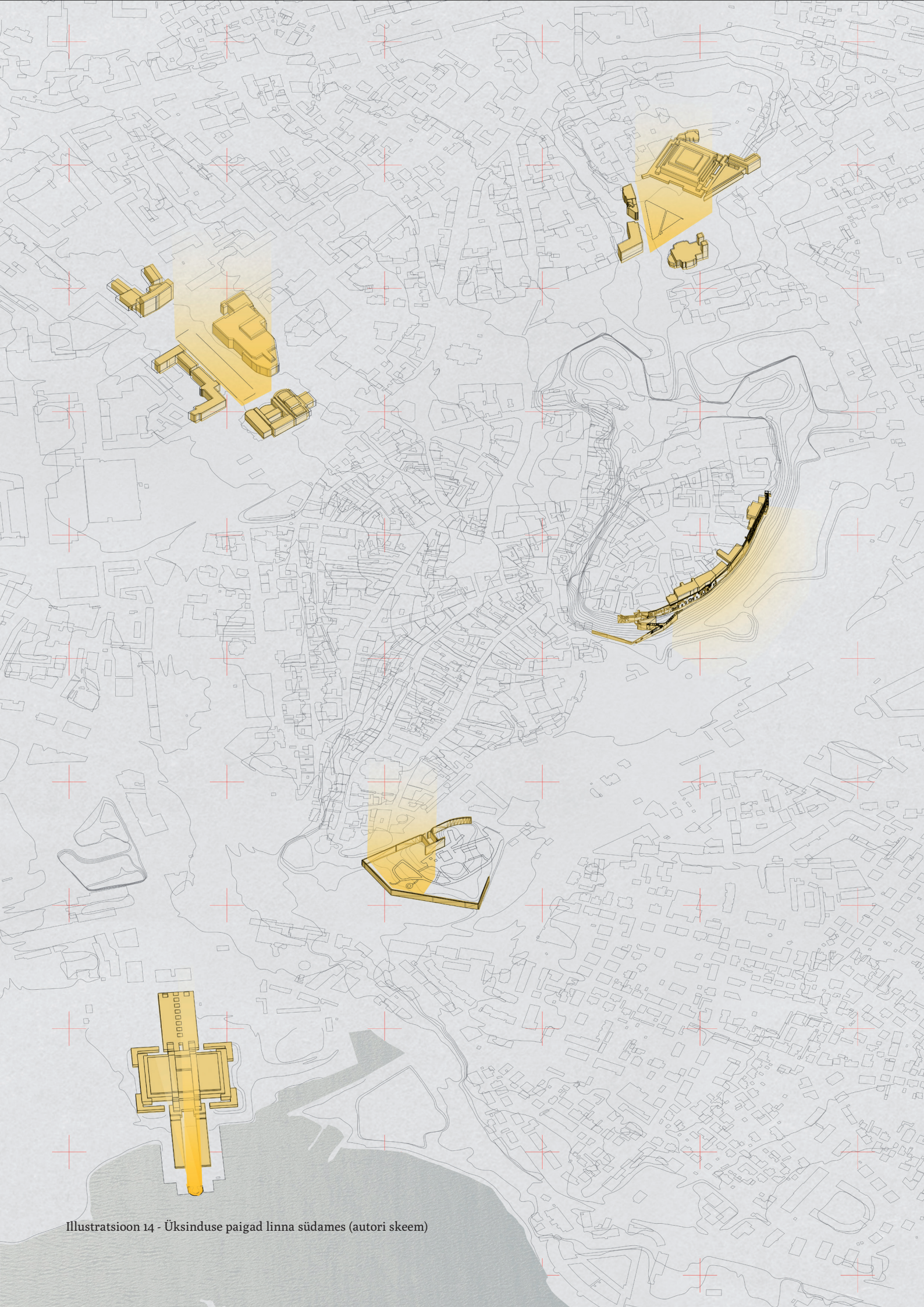
Anna-liisa Unt võtab oma artiklis hästi kokku hea avaliku ruumi olemuse, kus kiirenduse, näiteks isiklike ambitsioonide täitumise ja majanduskasvu võimalikkuse kõrval on oluline aeglustus. Vaja on tasakaalu vait olemiseks, venimiseks ja ekslemiseks. Aeglasest liikumistempost järgmine on aste on kõrvale astumine ja seisatamine, mis saab juhtuda tänu volavasse ruumi tekitatud pausidele. “Hoolikalt paika seatud funktsioonide vahel peab olema ruum, mis pole otseselt millekski mõeldud... Aeglustus ei ole kindlasti kiirenduse vastand, see ei ole pidur, vaid sidur, mis on nagu hingetõmme enne uut käiku. Ilma selleta lendaks kõik laiali.”⁹²

---

90 Kesklinna üldplaneeringu alusuuring: avaliku ruumi mõju inimese käitumisele.. Lk 14-15

91 Samas. Lk 15

92 Unt, Anna-Liisa. Longero.(2020) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 05.09.2020) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/longero/>

Illustratsioon 14 - Üksinduse paigad linna südames (autori skeem)

Linnasüdame puudused

Tallinnas avalikku ruumi justkui jagub, kuid kui mõelda, kuhu üksinda aega veetma minna või omaette istuma sättida, siis otseselt ei turgata pähe ühtegi meeldivat kohta. Ka matkarajale sarnaselt võiks linnaruumis lonkimine ja lummapaistes paikades peatumine vabastada tähelepanu ja mõtteid. Leiduda kohti, mida avastada ja jääda puhkama isegi esialgse soovi puudumisel. Kas omaette olemiseks ongi ainult võimalik minna parki või võiks linnaruumis veel leiduda kohti, kus ei pea muretsema soovimatute kontaktide pärast?

Tallinna kesklinna üldplaneeringu ideekorje tõi selgelt välja, et Tallinna linnasüdames pärsib halb linnaruum (liiklusring, autode suur sõidukiirus, parklate rohkus) selle kasutamist. Positiivse asjana toodi välja küll kesklinna kompaktsust, kuid tihe autoliiklus ja laiad autoteed takistavad ja piiravad jala käimist, mistõttu ei tunne inimesed ennast linnaruumis turvaliselt ega taha seal ka pikemalt peatuda.⁹³

Lisaks turvatundele on linnaruumi oluliseks ülesandeks olla koht, kus lõõgastuda – vabaneda kuhjunud stressist, mida kogeme töö- ja muudes situatsioonides. Kui linn ise on stressoritest paks, täidab see vastupidist eesmärki – koha asemel, kus taastuda, tekitab see ise stressi. Sellepärast on taastavate paikade vajadus linnaruumis väga oluline – turvatunne ja lõõgastumine on linnainimese jaoks üks põhilisemaid vajadusi, mida avalik ruum peaks pakkuma.⁹⁴

Linnaruum peab pakkuma lisaks turvatundele ja lõõgastumisele ka meeldivaid stimulatsioone.⁹⁵ Tihti ei peeta mikrotasandi tegureid linnaplaneerimises oluliseks, kuigi neid aspekte tajutakse linnaruumis kõige vahetumalt. Mikrotasandi elementideks võib pidada näitaks linnamööblit, haljastust, materjale, valgustust, kunsti jne. Just läbi nende saab kujundada inimsõbralikku, turvalist ja intiimset linnaruumi.⁹⁶ Üksindusruumide puhul on oluline teatavate nüansside rohkus (vt ka tüpoloogiate tabel-matriksit lk 42-43), mis teevad ruumikogemuse meeldivaks ning pikendavad ruumis viibimise aega. Nii saab ka arhitektuur, lisaks looduskeskkonnale, varjatult hoida meid meeldivas pehmes haaratuses ajal, mil meie organism taastub ja puhkab.

Nii on Tallinna linnasüda küll osaliselt variatiivne (vanalinn ja seda ümbritsev roheline bastioni vöö, mereäär jne), kuid on halvasti ühendatud ning lõõgastumiseks vajalike paikade asemel leidub rohkem tänavaruumi, mis pigem toodab stressi juurde. Magistritöös loodavad omaette olemise ruumid pakuvad variatiivsust juurde ning seda ka mõnigal juhul keset halvasti mõjuvat linnaruumi.

Võimaluste ruum

Valitud asupaigad - Teatri väljak, Tõnismäe haljak, Skoone bastion, Toompea müüri orvad ja Linnahalli vabaõhulava, on ülejäänust kiirelt tukslevast linnaruumist mentaalselt ja füüsiliselt justkui eraldatud.

93 Arro, Grete. Mänd, Kairi. Inimesest lähtuv linnaplaneerimine. (2021) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 09.04.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/inimesest-lahtuv-linnaplaneerimine/>

94 Kesklinna üldplaneeringu alusuuring: avaliku ruumi mõju inimese käitumisele.(2020) Lk 2

95 Samas. Lk 2

96 Arro, Grete. Mänd, Kairi. Inimesest lähtuv linnaplaneerimine. (2021) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 09.04.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/inimesest-lahtuv-linnaplaneerimine/>

Osaliselt unustatud, osaliselt kättesaamatud, paigalseisvate kohtade omapära seisneb nende duaalsuses. Olenemata puudustest katkevad need kohad endas võimalusi. Osalt võib neid alasid käsitleda kui imposantseid maamärke, mis kaasaegses linnaruumis oma kasutust ootavad. Sealne ruum on kui tühjuse ruum, mis loob sobiva pinnase loomaks omaetteolemise ruume, mis nõuab teistsugust rütmi aktiivsest linnaruumi rütmist. Võttes arvesse eelpool mainitud 4 olulist ruumipsühhoogilist komponenti, mis aitavad kaasa tähelepanu taastumisele ja lõõgastumisele, sisaldavad valitud asukohad osaliselt neid samu kvaliteete. Äralõigatus ja puutumatus loob teatava eemaleoleku tunde. Mere lähedus või võimas puudesalu pakuvad lummust, olemasolev tühjus ja avarus loovad omaette maailma. Osaliselt vastavad valitud asukohad juba praegu inimese ootustele - näiteks soovist olla omaette. Puuduolevad komponendid luuakse projekti lahenduste käigus.

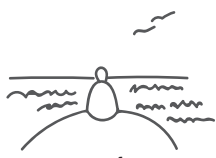

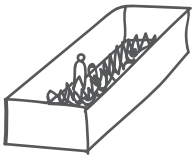
Omaette olemise ruum on suuresti taastumise ruum. Koht, kus on võimalus puhata, taastada tähelepanu, lasta mõttel vabalt uidata. Lisaks lõõgastumisele pakub see võimalust peegeldumiseks. Kuigi üksinduse spekter on mitmetahuline ning sealseid erinevaid emotsioone palju, siis üksinduse ruumist on abi ka üksilduse ja sotsiaalsest isolatsioonist tingitud pingete vastu. Omaette olemise ruum pakub teatavat sisekaemuslikku võimalust iseendasse vaatamiseks, oma meeldiva keskkonnaga tõrjub see halvad mõtted ning annab võimaluse saada selgust iseenda soovides, mis kõik võib kehva enesetunnet parandada.

Praegune isolatsioon pakub võimalust ja intensiivistab vajadust üksi olla. Annab võimaluse harjumuseks kujundada või tuleviku tarbeks meeles pidada, et omaette olemine võib toimida kui kosutav ajaviide. Usun, et see loomuomane vajadus üksi olla ei unune päris kunagi, vaid tuleb keerulistel hetkedel jälle abivahendina meelde. Tore, kui linnaruum on nendeks puhkudeks samuti valmis, et üksinduse nau-
timisele kaasa aidata.

OMAETTE OLEMISE RUUM

Loodud omaette olemise ruumide kandev idee on üks – pakkuda kohta, kus olla üksi, olla eemal, saada lummatud ja taastada tähelepanu. Olenemata ühistest jõujoontest on igas loodud paigas ka oma nüansid, mis teevad konkreetse ruumikogemuse üksteisest pisut erinevaks.

Olen koostanud omaette olemise ruumide tabeli ning toonud välja iga paiga iseloomulikud osad.

Omaette olemise ruumid	Olemasolevad kvaliteedid	Tegevus	Materjalid	Suunatus	Kehaline kogemus
 <p>Toompea müüri orvad</p>	Eraldatud müürisopid Inimmõõtmeline ruum	Peatumine Puhkamine	Betoon Poolpalgid	Vaadetesse Ümbritsevasse loodusesse	Jahe müür Tuulevari
 <p>Tõnismäe lugela</p>	Avarus Lummav looduskeskkond	Lugemine	Puit	Lugemisse Ümbritsevasse loodusesse	Meeldivad lõhnad
 <p>Merelava</p>	Meri, tuul, päike Lõpmatus Avarus	Lesimine Päevitamine	Puit	Kaugusesse	Jalad vette Merelt kostuvad helid
 <p>Bastioni võrgud</p>	Lummav looduskeskkond Eraldus	Lesimine Päevitamine	Puuvillane köis	Puu latvadesse Eemalolevasse linna	Õõtsumine
 <p>Teatri väljaku aed</p>	Puudest raamitud paik Puutumatus	Hetkepaus Mõttepaus Kadumine	Puit Looduskivid	Taevasse Lummavasse loodusesse	Lillelõhn Vaikus helidest, tuulest

Illustratsioon 15 - Omaette olemise ruumid (autori skeem)

Illustratsioon 16 - Toompea müüri orvad (autori skeem)

Toompea müüri orvad

Kui vanalinn on tavaliselt turistihordidest paks, siis on üks paik, mis on teistest vanalinna kohtadest vaiksem. See on Patkuli ja Pilstickeri treppide vahel olev Toompea kaitsemüür ja sealsed müüriorvad, mis pakuvad varjulisemaid ja rahulikemaid istumispaiku ning toredaid vaateid allolevale Toompargile ja taamal laiuvale Põhja-Tallinnale.

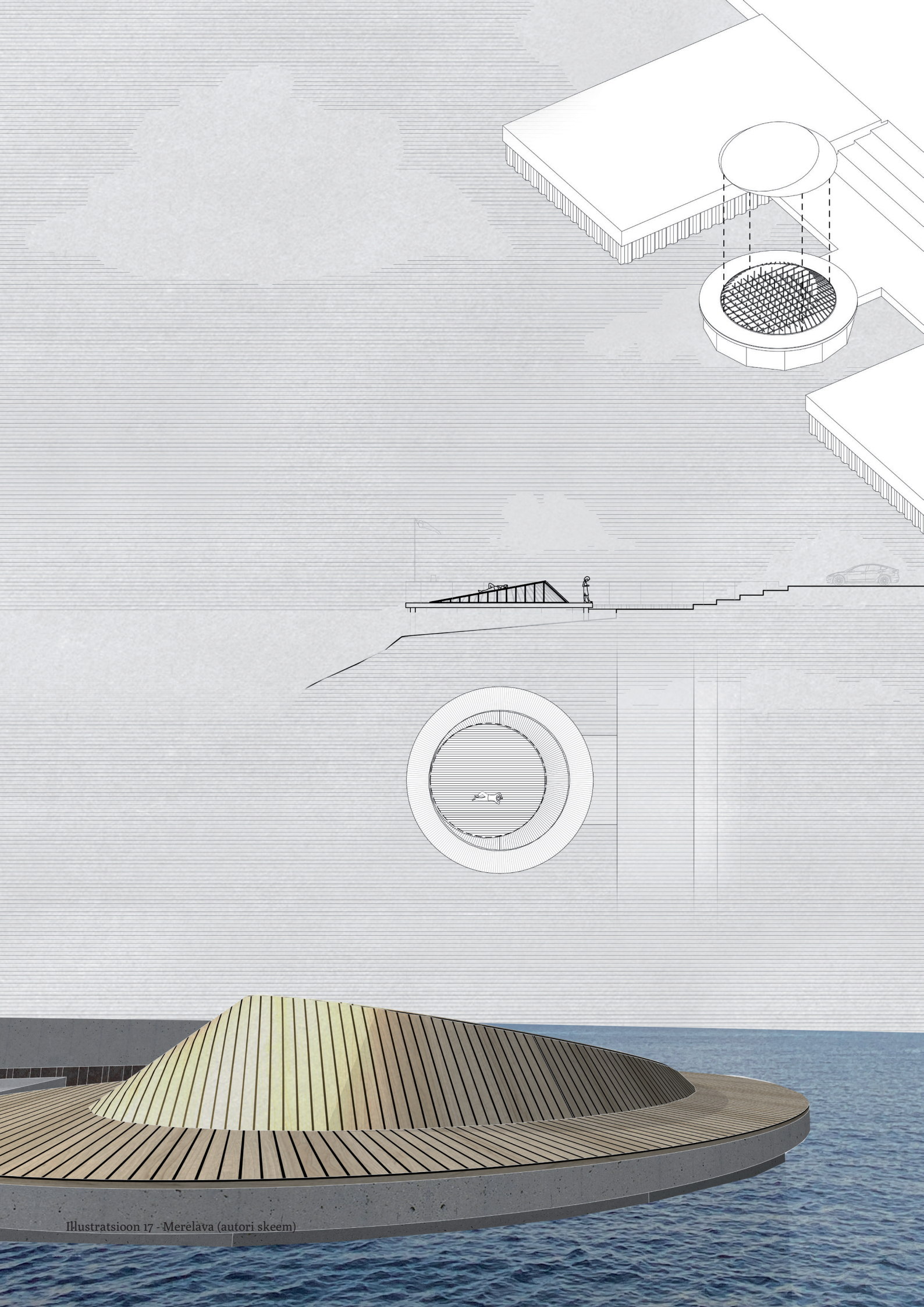
Toompea nõlv ei ole alati olnud kaitsemüüri kaetud. Täiendav müür sai vajalikuks 18. sajandil, kui pärineb teateid loodusliku klindi varingutest. 1800. aastal koostas Tallinna Insernerikomando järsaku kindlustamise projekti, mis jäi toona teostamata klindi segase omandikuuluvuse tõttu. 1870. aastal võeti tugimüüri rajamine uuesti ette. Esiialgu linnusega piirnev nõlv ning seejärel ülejäänud osa nõlvast, peamiselt hoonete kaupa ning alates 19. sajandi lõpust kuni 20. sajandi alguseni. Suuremas mahus lõpetati tugimüüri rajamine Patkuli trepi rajamisega 1903. aastal. Nii tekkisid müüri sisse ka orvad. Neid, ühest küljest avatud müürisüvendeid kasutati kujunduselementidena, et müüripinda liigendada. Ümar-kaared ja teravkaared orvadel tähistavad erinevatel ajajärkudel ehitatud tugimüüre. Täpselt ei ole teada, kes müürinišid kujundas ning ka Tallinna linna Muinsuskaitse osakonna vanalinna spetsialist Henry Kuningas tõdes, et täiendav arhiiviuuring oleks tarvilik.⁹⁷

Üksinduse paiku linna südames otsides jäi see koht koheselt silma oma inimhõõtmelise ruumi poolest, mis on kõrgemal teepinnast ning eraldab sind teistest teelistest. Nii tekkis idee teha orvad rohkem ligipääsetavamaks ja kasutajasõbralikumaks. Orvadest, mida on projektis täpsemalt käsitletud, madalaim on 1.2 meetrit kõrge ning ülesupitamiseks peab jõudu kasutama. Selleks olen loonud betoonist astmed, mis varieeruvad oma kõrguselt ja gabariitidelt. Postid on valatud puutüvedest ümbritsetud raketisse, mis annab neile põneva tekstuuri. Müüriorva alumist plaati katab graniidist kiviplaad, mille peale tuleb poolpalkidest puitalus, kus peal on mõnusam ja soojem istuda.

Müürinišid on oma olemuselt askeetlikud. Külmad ja jahedad orvad on loode ilmakaare suunalised, kus õhtuti näeb loojuvat päikest. Suvel on need ideaalsed peatuspaigad kuuma ilma eest. Jahedal ajal tuleb pakub puidust istumisalust ning tuulevarju pakuvad orvad ise. Nii on võimalik orvadel peatuda, ümbritsevat loodust nautida ning seejärel oma teekonda jätkata. Kahe trepi vahelisel alal kulgevad postid mõjuvad skulptuurselt. Lisaks astme funktsioonile saab nendel ka istuda ja peatuda. Pakutav lahendus on läbi lahendatud ühes müüri lõigis, kuid on võimalik rakendada tervele teelõigule. Nii moodustub orvadest ning nendeni viivatest askeetlikest astmetest tervik.

---

97 kirjavahetus Henry Kuningaga, Tallinna Linnavalitsuse Muinsuskaitse osakonnast

Illustratsioon 17 - Mereläva (autori skeem)

Merelava

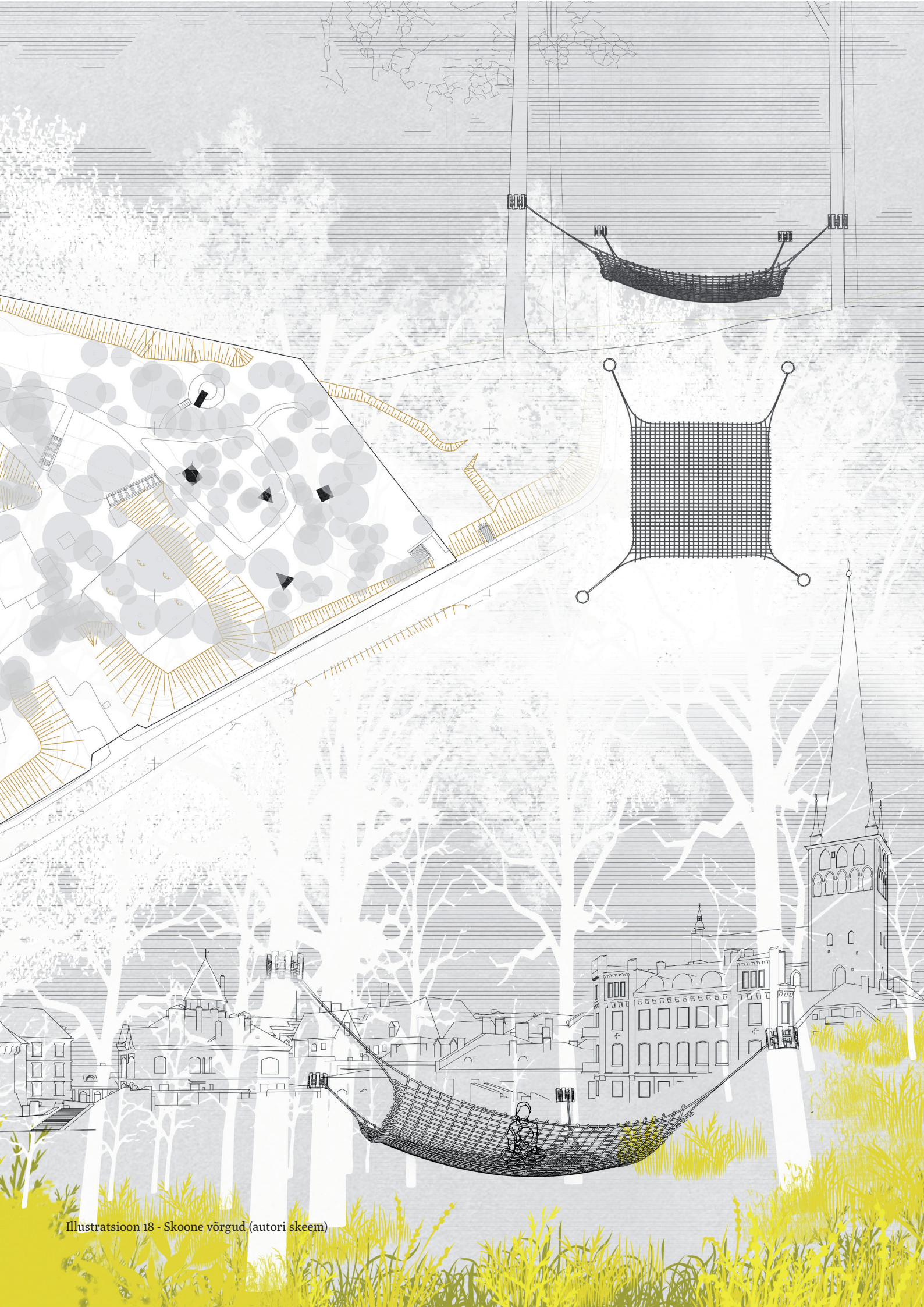
Tallinna linnahall (valminud 1976-1980, arhitekt Raine Karp koos Riina Altmäega, sisearhitektid Ülo Sirp ja Mariann Hakk) ei olegi nagu traditsioonilises mõttes maja, vaid pigem nagu maastik, mis avab mere linnale ning pakub uhkeid vaateid. See on märgiline arhitektuuriteos, mida teab ehk iga eestlane.⁹⁸ Linnahalli katusel on merd ja vaateid linnale käinud nautimas paljud, kuid vähem teatakse ja küllastatakse Linnahalli teisel pool otsas mere ääres paiknevat vabaõhulava. Õigupoolest sinna hetkel jalakäijal põhjust minna ei olegi. Lava ees laiuvad astmed, mis on justkui tribüüniks ning selle taga parkla, kus on alati mõni auto. Mugav on sõita autoga vee äärde välja merd või loojangut nautima ning nii leiab see koht selliselt rohkem kasutust.

Loodav lahendus annab inimestele võimaluse minna merele veelgi lähemale. Vabaõhulava betoonist alusele olen kavandanud puidust platvormi, kuhu saab heita pikali merd või pilvi vaatama või päevitama. Platvormi üks äär on kõrgem, varjates nii soovimatud pilgud parklast ning luues rohkem privaatust. Paigast saab koht, kuhu minna merega kontakti saama. Linnulaul, lainete loksumine vastu kaid, merelõhn, tuul ja päike loovad tugevad kehalised kogemused.

Projektiga loodav lahendus on suunatud merel olevale avarusele. See annab võimaluse end täielikult välja lülitada ja olla eemal kõikidest välistest häirivatest stiimulitest. Jalad saab pista vette või minna isegi ujuma. Loodud platvorm muudab koha kasutajasõbralikuks. Vahel on veetaseme tõusuga betoonist lavani viiv tee vee all, mis teeb koha avastamise veelgi põnevamaks. Mere ääres kogetav üksindus ei tulegi niivõrd eraldumisest, kuid rohkem looduse tekitatud võimsast tundest, mis sind oma haardesse võtab.

---

98 Linnahall koos Raine Karbiga. Avatud Majad nr.26. (2016) (vaadatud 28.04.2021) https://arhitektuurimuuseum.ee/static/2017/10/am_26_linnahall_2016.pdf

Illustratsioon 18 - Skoone võrgud (autori skeem)

Skoone võrgud

Skoone bastionit, ühte Tallinna muldkindlustusvööndi kaitserajatistest, mis asub Tallinna kesklinnas, Rannamäe tee ja Põhja puiestee vahelisel alal, on nimetatud mullakamakaks, mis tõrgub tsiviliseerumast. Bastion, mis juba aegade algusest on toiminud rohealana, on siiani suuresti organiseerimata ja ülejäänud linnakoest katkestatud. Erinevaid visioone ja ettepanekuid, mida Skoone bastioniga ette võtta on olnud väga palju, kuid enim on olnud kuulda mõtteid, mis on seotud muusika ja festivalidega.⁹⁹

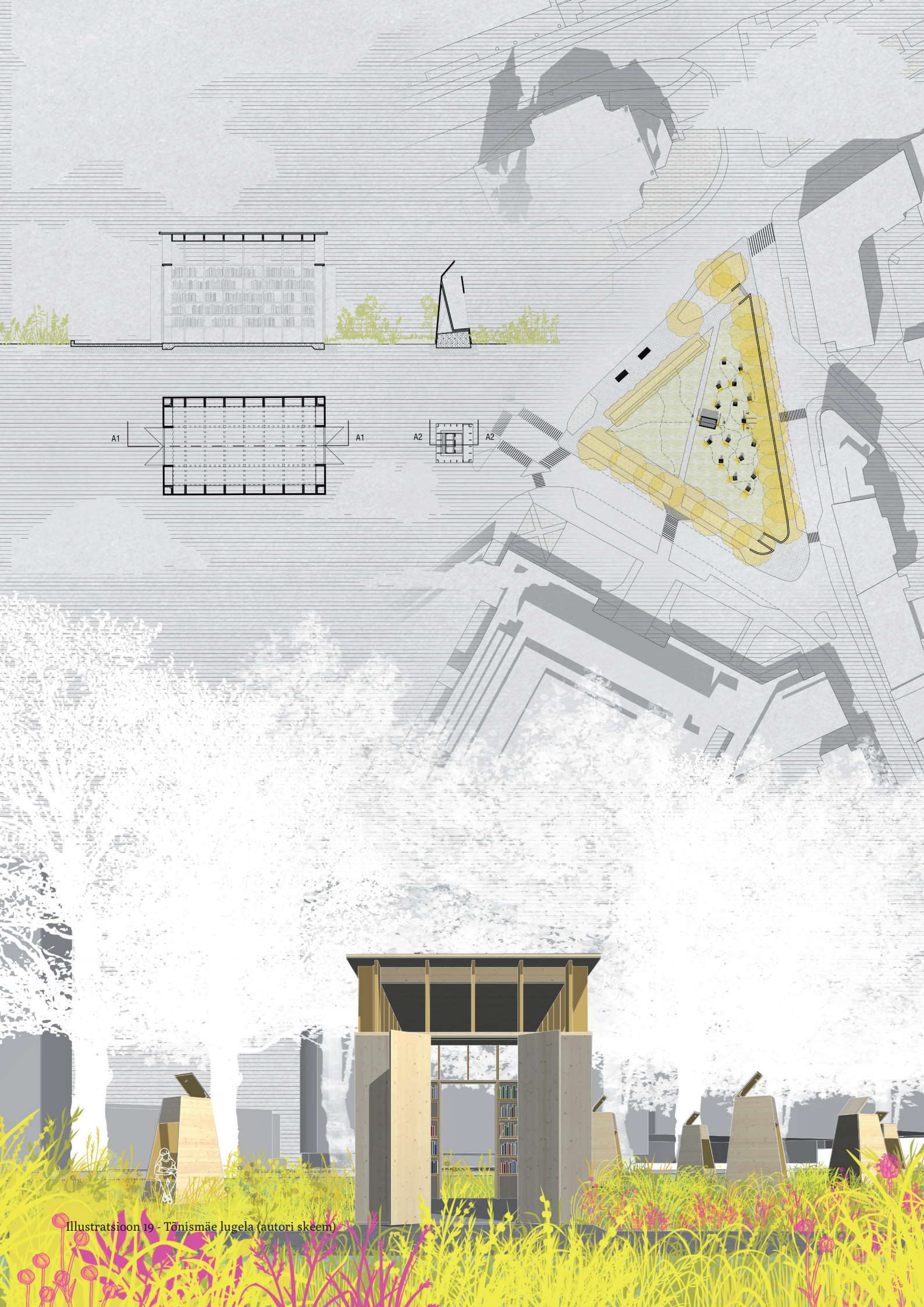
On vaja põhjust, miks Skoonet külastada. Hetkel, peale rulapargi ja välijõusaali, seal suurt teha ei ole. Ala toimib pigem läbikäiguna, inimesed jalutavad mäest üles ja siis teiselt poolt alla tagasi. Skoone bastioni kõige suurem kvaliteet on kahtlemata sealne looduskeskkond. Alal kasvab väga palju erinevaid puuliike (jalakad, läänepärnad, remmelgad, hobukastanid, mägivahtrad, pooppuud jne), neist enamik on 20-30 m kõrgused. Just sealsele looduskeskkonnale tahan oma lahendusega tähelepanu tõmmata.¹⁰⁰ Skoone on ideaalne paik liigirikkuse kasvatamiseks. Seal ei ole vajadust niidetud muru järele. Lokkav loodus annaks kohale salapära veelgi juurde, suurendaks eemaloleku tunnet ning muudaks nii ruumikogemuse veelgi tugevamaks.

Kiikumises ja õõtsumises on oma rahustav efekt. Neis väljendub teatav eemaloleku tunne – mina olen siin üleval ja maailm minust eemal. Skoone lääneküljele tihedamini haljastatud osasse olen loonud puude vahele võrgust platvormid, kuhu saab ronida ning lesima ja puhkama jääda. Pilk latvadesse suunatuna toimivad need kui puhkamiseks mõeldud kohad. Võrkude suurused varieeruvad, kuid on kasutatavad ühe inimese kuni väikese grupi (2-3 inimest) tarbeks. Eemal laiub uhke vanalinn ja Oleviste kirik. All tänavaruumis tuiskavad autod ja inimesed. Loodud ruum annab võimaluse teatud meelelaadiks, kus argine elu on kaugel ja kättesaamatu. Eemaloleku tunnet võimendab võimas looduskeskkond – läbi puulatvade paistev valgus teeb hämarama maapinna maagilisemaks. Võrgust olemiskohad annavad kasutajale uut tüüpi perspektiivi ja võimaluse ruumi hõivata.

---

99 Hint, Juhan. Skoone - mullakamakaks, mis tõrgub tsiviliseerumast. (2019). Kultuurileht Sirp. (vaadatud 20.04.2021) <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/skoone-mullakamakaks-mis-torgub-tsiliseerumast/>

100 Skoone bastion. Dendroloogiline koondplaan.OÜ ViaGeo. Töö nr: VGT116 (2006)

Illustratsioon 19 - Tõnismäe lugela (autori skeem)

Tõnismäe lugela

Tõnismäe haljak on kolmnurkne haljasala, mis moodustus arvatavasti keskajal. Koha ajalugu on olnud mitmekülgne. Ajalooliselt on seal paiknenud Kaarli koguduse puukirik. 20. sajandi algul muudeti väljak juurviljaaiaks, talvel kasutati seda lumepaigutuskohana. 1930. aastate lõpus kujundati väljak uuesti haljasalaks. 1944. aastal maeti sinna Punaarmee võitlejad¹⁰¹ ning 1945. aastal nimetati koht Vabastajate väljakuks, kuhu siis 1947. aastal püstitati mälestussammas – nn pronkssõdur. Rahvusraamatukogu (arhitekt Raine Karp, sisearhitekt Sulev Vahtra) ehitati perioodil 1985-1993.¹⁰² 1995. aastal uuendati väljaku muruplats, võeti ära tulealus ja nimetahvlite postament ning rajati plaatteed.¹⁰³ Pronkssõduri teiseldamine Rahumäe kalmistule toimus 2007. aasta 27. aprillil, mille järel tõusid tõsised rahutused ning järgnesid väljakaevamised. Praeguse väljanägemise on saanud haljak 2007. aasta suvest, mil väljakule istutati igihaljad püsikud ja üheaastased taimed, mis aastati vahelduvad.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Tõnismäe haljak on ajalooliselt kandnud haljasala rolli. Sõja ajal sai sellest paigast kalmukoht, mis omandas hiljem monumentide rajamisega poliitilise laetuse, kuid mis pärast pronkssõduri eemaldamist ja väljakaevamisi on jälle vaibumas. Järjekordne ala linna südames, mis justkui oma kasutust ootab, kuid omab hetkelises puutumatuses paljut, mida omaette olemise ruumi tarbeks ära kasutada.

Haljaku kõrval paiknev Rahvusraamatukogu oma massiivsuses ja uhkuses on üks introvertsemaid hooneid Tallinnas – vähese loomuliku valgusega kindlus. Antud lahendus pakub välja tuua osa Rahvusraamatukogu intiimsusest tänavaruumis rohkem nähtavale ning luua haljasalale lugemisala. Lugemine on tähelepanu nõudev tegevus, mida tehakse omaette ning vajab spetsiifilist rahulikku keskkonda. Lahendus koosneb väikesest raamatukogust ning eraldi lugemispaikest. Puidust väliraamatukogu toimib kui portaal “lugemissaali”, millest läbi minnes rakenduvad inimesele vaikuse ja viisakuse reeglid. Seejärel suundutakse aeda, kus saab valida meelepärase lugemistasku. Need pisikesed pesad on kõik veidi erisuunalised, kus erinevate ilmaolude korral saab valida endale meelepärase.

Magistritöö tähtsustab restoratiivseid looduskeskkondi. Lahendusega muudetakse Tõnismäe haljak, mis on juba kolmest küljest puudega piiratud ala, liigirikkaks aasaks, mida läbib olemasolev diagonaalne plaattee ning kus asub sissepääs lugelasse. Antud ala mürarohkust vähendatakse haljastusega. Kel ei ole soovi lugeda, saab viibida looduse keskel ja ning lasta keskkonnal lummata.

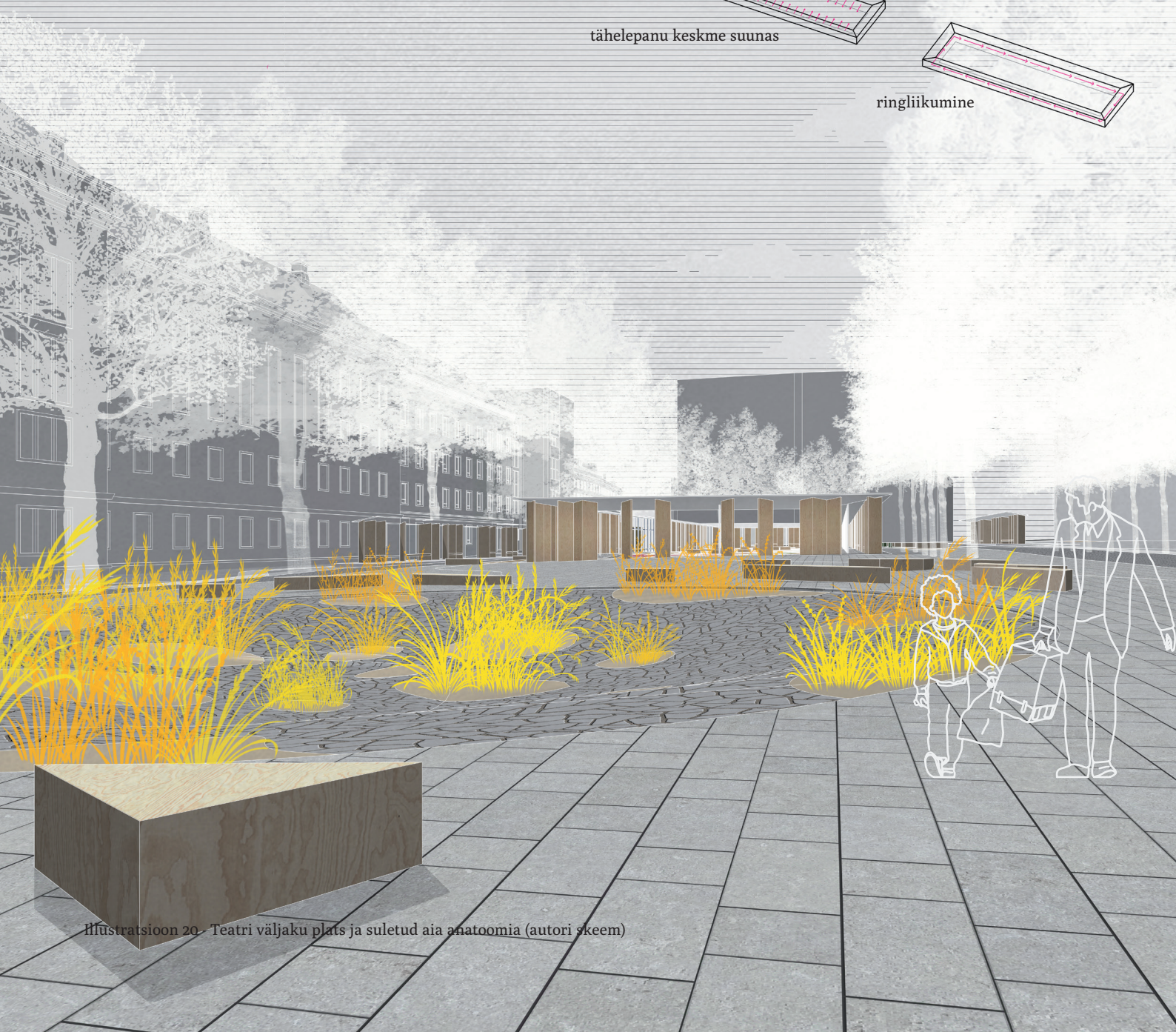
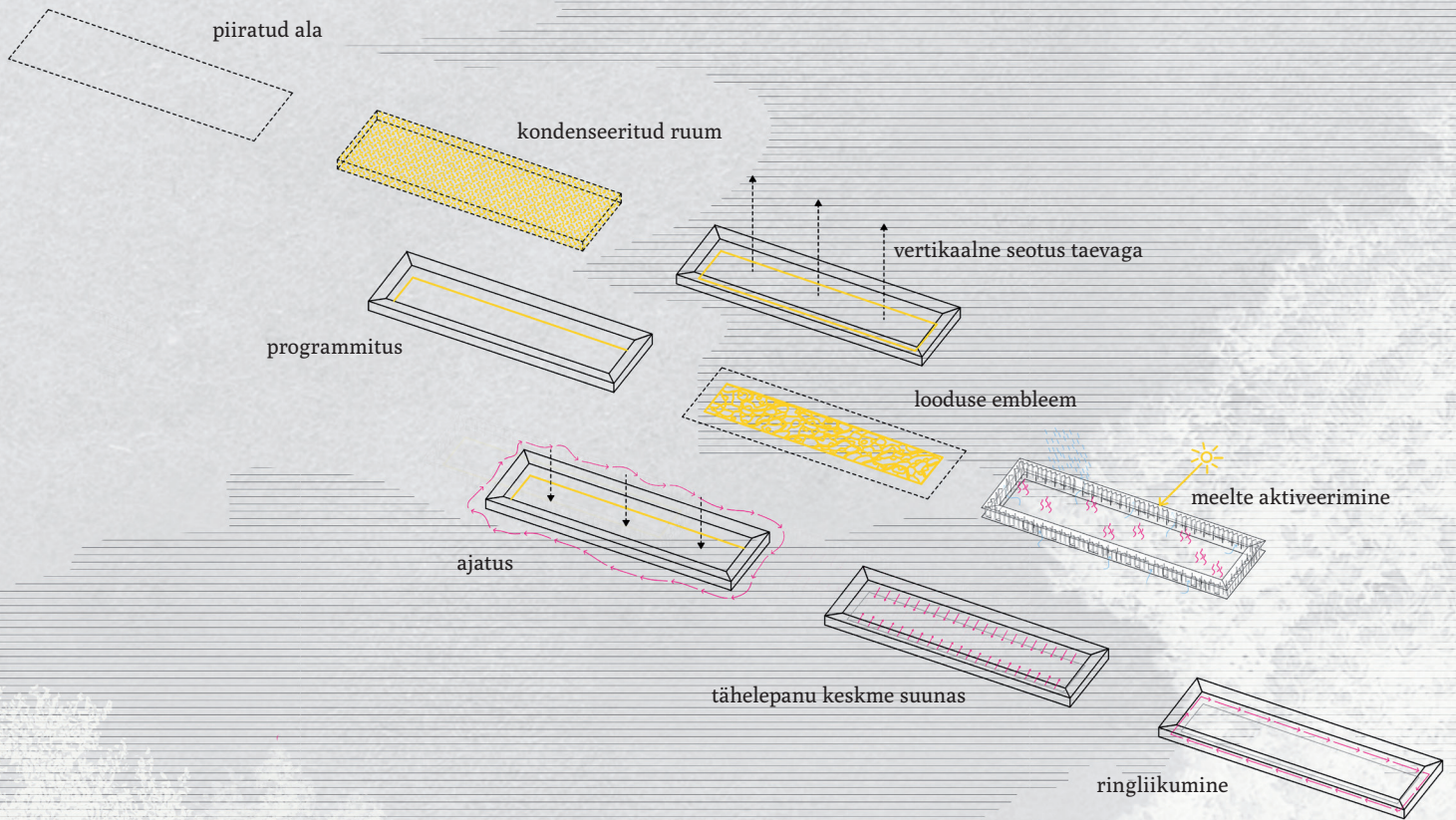
---

101 Koorits, Vahur. Tõnismäe väljakaevamised kulgesid kiirelt. (2007) Postimees. (vaadatud 25.04.2021) <https://www.postimees.ee/1656533/tonismae-valjakaevamised-kulgesid-kiirelt>

102 Rahvusraamatukogu ajalugu. (vaadatud 25.04.2021) <https://www.nlib.ee/et/raamatukogust>

103 Entsüklopeedia TALLINN vol2 N-Ü (2004) lk 276

Suletud aia anatoomia:

Illustratsioon 20 - Teatri väljaku plats ja suletud aia anatoomia (autori skeem)

Teatri väljaku aed

Teatri väljak on tihedaks kujunenud liiklussõlm Estonia teatrimaja ja Solarise keskuse kõrval. See loode-kagusuunaline 1,36 ha suurune väljak rajati Tallinna kultuurikeskuse projekti alusel. Selle järgi pidi teatri ette kujundatama midagi eesväljaku taolist, mille keskel asub purskkaev, ning väljakuruum pidi jätkuma kitsama, 60 m laiuse esplanaadiga Rävalla puiestee suunas.¹⁰⁴ Praegune haljastus on rajatud 1947-49. aastatel. Lõplikult kujunes see välja 1950. aastal, kui valmisid väljakut kahelt poolt ümbritsevad hooned. Projekti kujundasid arhitekt Harald Arman ja maastikuarhitekt Aleksander Niine. Teatri väljakust seda ümbritsevate uute hoonetega (tollal Eesti Punaste Küttide väljak) pidi saada linna kultuurikeskus.¹⁰⁵

Koos Lembitu pargi ja Rävalla puiesteega moodustab Teatri väljak roheline haljasalade süsteemi ehk nn roheline risti, mis on Tallinna linnakeskkonnas küll haruldane, kuid rajamisperioodile omaselt on tegu tüüpilise maastikuarhitektuurse teosega, millel on suur ajaloolis-kultuuriline väärtus. Keskel asuvat muruplatsi ääristab läikiv tuhkpuuhekk. Väljakut ilmestavad puude read, kus kasvavad nüüdseks umbes seitsekümmend aastat vanad läänepärnad ning Välisministeeriumi poolses ääres püramiidtammed.¹⁰⁶

Tegu on küll uhke haljastatud ruumiansambliga, mille keskel on pügatud muruväljak, kuid kuhu inimesel paraku asja ei ole. Selliseid niidetud lappe on Jaan Kaplinski nimetanud rohelisteks kõrbeteks, mis oma primitiivsuses ei saa olla koduks ka teistele liikidele ega paku linnades looduslikku tasakaalu. Vohava looduse vastu võideldakse, sest selles nähakse hooletust. Kaplinski on kirjutanud, et "Loodus ei ole korratu, kaootiline, tema kord on lihtsalt keerulisem kui meie ettekujutus."¹⁰⁷ Selline heki ja torupiiiretega ääristatud muruväljak tekitab kaasaegses linnaruumis küsimusi. Ehk peaks niidetud muru asemel kasvama taimed, mis köidavad linnainimeste pilku ning mida saab uudistama minna?

Teatri väljakust on tänaseks päevaks välja kujunenud tihe liiklussõlm, mis teenindab nii bussi- kui ka trolliliine ning seal on ka osade maakonnaliinide algus. Tallinna kesklinna jalakäijate liikuvusuuringu lõppraport näitab, et Teatri väljaku ümbrus koos sealsete ühistranspordi peatustega on üks Tallinna käidavamaid kohti.¹⁰⁸ Selline intensiivsus on põhjustatud väga suurest ühistranspordiliinide arvust ja kehvast tänavaruumist, kus inimesed on surutud tänava äärde ning väljaku hõivavad peamiselt sõiduteed ja kasutuseta muruplats. Vestluses Marek Rannalaga selgus, et selline ebamugav tihedus ja intensiivsus ei tohiks olla omane ühe südalinna väljaku jaoks. Hetkel on Teatri väljak kui kasutajavaenulik linnaruum ja läbikäigukoht, kus pikemalt peatumiseks ei ole palju võimalusi ega ka põhjust.¹⁰⁹

Teatri väljaku puhul paistis silma kontrast, kus keskmine tühi ruum on ajatu ning tänavaruumis käib tormiline liikumine. Kontrast andis ettekujutuse Teatri väljakust kui omaette olemise ruumi võimalikkusest. Hea avaliku ruumi tarbeks on projektis tekitatud aeglustus ja vabadus. Aeglustuse jaoks on tar

104 Entsüklopeedia TALLINN vol2 N-Ü (2004) lk 236

105 Levald, Andres. Aleksander Niine märgiline pärand Tallinna südalinnas. (2021) Kultuurileht Sirp (vaadatud 03.03.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/aleksander-niine-margiline-parand-tallinna-sudalinnas/>

106 Samas

107 Kaplinski, Jaan. Roheliste kõrbete aeg. (2019) ajakiri Maja, nr 95. (vaadatud 25.04.2021) <https://ajakirimaja.ee/jaan-kaplinski-roheliste-korbete-aeg/>

108 Tallinna kesklinna jalakäijate liikuvusuuringu lõppraport. 07.01.2018

109 Vestlus Marek Rannalaga. 09.02.2021

Illustratsioon 21 - Hortus conclusus (autori skeem)

vilik kaherealiste ühesuunaliste liikumisteede muutmine üherealiseks, kiirusepiirang, ühistranspordi hulga vähendamine ning maakonnaliinide Teatri väljakult äraviimine. Et tekitada vabadus on kogu väljak muudetud jagatud alaks – bussidel on küll oma teenindav rada, kuid liikuda ja teed ületada saavad jalakäijad kõikjalt. Makrotasandi muutused on sarnaselt mikrotasandile olulised, et luua intiimsemaid omaette olemise paiku.

Nagu eelnevates peatükkides kirjeldatud, on väga oluline leida tasakaal sotsiaalsuse ja omaette olemise vahel. Seda vahekorda ongi Teatri väljaku lahenduses väljendatud. Estonia teatri ees on avar, ligipääsetav, suhtlemiseks, kohtumisteks ja kontaktideks võimaluse andev linnaväljak. Sinna avaneb ka omaette olemise ruum – suletud aed (*ladina keeles hortus conclusus*), mis pakub varjulisemat ja rahulikumat akude laadimise kohta, jätab endast välja närvilise linnaelu, annab võimaluse kontaktiks loodusega ning loob meeldiva mikrokliima välisruumis.

Hortus conclusus’ust on kirjeldatud kui paradoksi – see on maastik silmapiirita ja ruum ilma laeta. See on korraga suletud ja avatud, sees ja väljas, kus paradiis ja igapäevaelu reaalsus kohtuvad. Suletud aed on kombinatsioon maastikust, ehitisest ja aiast. Suletud aiad kujunesid välja keskajal, pakkudes pelgupaika kaootilise välismaailma – metsiku maastiku ja looduse eest ning luues nii oma looduse, mis ei olnud võõras ega hoomamatu.¹¹⁰

Mida tähendab suletud aed kaasaja linnaruumi kontekstis? Avalikku ruumi linnas jagub ning ka uute arendustega pööratakse avalikule ruumile ja rohealadele tähelepanu, kuid siiski tundub, et kvantiteet valitseb kvaliteedi üle.¹¹¹ Rohealad on olulised tervendajad ning neid peaks rohkem integreerima linnakoesse. Suletud aia tüpologia on oma olemuselt isekas – ta ei ole avatud ega lihtsasti ligipääsetav, kuid ainult siis saab see toimida tõelise akupunktuurina, millel on palju suurem ja laiem tähendus, kui ühel väljakul või rohealal ainuüksi.¹¹²

Suletud aed aitab luua kontakti loodusega – eriti tänapäeval, kus me oleme looduslikest keskkondadest kaugenenud, ning veedame enamuse oma päevast siseruumis. Läbi suletuse saavad loodus ja inimene astuda intiimsemasse kontakti, see annab võimaluse vaatluseks ja enesepeegelduseks. Teiseks loob *hortus conclusus* meeldiva mikrokliima. Thomas Auer toob intervjuus “Õuemugavuse disainimine” välja, et avaliku ruumi seisukohast on kõige olulisem keskenduda kevadele ja sügisele ning pikendada avaliku ruumi kasutust nii palju kui võimalik.¹¹³ Teatri väljaku aed loob selleks sobivad võimalused – hoiab kinni tuult, varjab kuuma päikese, pakub peavarju vihma eest, reguleerib õhku ning loob meeldiva kasvukeskkonna taimedele. Suletud aed aktiveerib sealjuures kõik meeled. See on koht, kus võib tunda lilledõhna või nautida vaiksemat keskkonda kui tänavaruum. Saada lummatud loodusest ja astuda sellega kontakti.

110 Aben, Rob. Wit, Saskia. *The Enclosed Garden* (1999) lk 13-17

111 Samas lk 223

112 Samas lk 244

113 Auer, Thomas. *Õuemugavuse disainimine*. (2017) *Ehituskunst* 59: Kül mavõitu. lk 65

KOKKUVÕTE

Kõigil inimestel on vaja aeg-ajalt olla omaette. See on justkui iseenda aitamine hetkedel, kui on tarvis puhkust, väljalülitamist, eemalolekut. Läbi üksiolemise kontrollime me enese heaolu ja tõekspidamisi. Paratamatult on kaasaegne eluviis ja harjumused hakanud üksiolemise võimalust vähendama. Järjest enam kohtame enda ümber kurnatud ja ülepingutatavaid kaaslasi. Väsimus lõppeb tihti läbipõlemise või depressiooniga, mis omakorda toodab võõrandunud ja üksildasi indiviide. Nii tundub üksindus tänapäeva konteksti panduna kui negatiivne nähtus, mida on võimendanud pandeemiast tingitud sotsiaalne isolatsioon.

Käesolev magistritöö tõestab, et üksinduses on palju positiivset ning üksinduse spektril on palju erinevaid külgi, mille ühes otsas küll kosutav ja meeliülendav omaette olemine ning teises emotsionaalselt keeruline üksildus. Mitmed uurimustööd toonitavad omaette olemist kui abivahendit stressiga võitlemiseks ja emotsionaalse tasakaalu taastamiseks. See arendab loovust ja loob parema enesetunde. Veel enam aitab üksiolemine ühenduda teiste inimestega tähendusrikkamal viisil, sest isiklik ja sotsiaalne õnnelikkus on alati seotud.

Üksinduse ruume on erinevaid. Suuresti on meie isiklikud kogemused eelduseks, kuidas üksindust ruumis defineerime. Sobilik keskkond omaette olemiseks on näiteks loodus, mis aitab taastada tähelepanu või pakkuda lummavaid vaateid. Arhitektuuris on üksindus immateriaalne kvaliteet, mis on loodud läbi erinevate nüansside – materjalide, valguse, akustika jne. Nendes kohtades me pigem aeglustame ennast, laseme mõttel vabalt uidata ega pole vaevatud midagi tarbima.

Projekt hargneb lahti Tallinna avalikus ruumis. Just linna südames on puudus vaiksematest intiimsematest paikadest, et tasakaalustada ülerikastunud linnakeskkonda. Avalikul ruumil on mitmeid tähtsaid ülesandeid. Linn peaks pakkuma lisaks turvatundele võimalusi lõõgastumiseks – olema koht, kus tehiskluse vahel on ruumi loodusele, mis meid pehmelt embusesse haarab. Omaette olemise ruum on kui tervendav akupunktuur – tasakaalu pakkuja selles liiga kiires maailmas.

Viis välja toodud sihtkohta ja nende lahendused on seotud ühise lähtekoha – üksinduse läbi, kuid erinevad oma ruumikogemuselt. Vanalinna müüri orvad pakuvad vaikset peatuspaika rahvarohkes vanalinnas, võimalust ronida orva peale puhkama ning nautida vaateid linnale. Merelava viib inimesed merele veelgi lähemale. See on koht, kus üksindust ei kogeta läbi eraldumise, vaid pigem looduse tekitatud võimsa tunde abil. Skoone võrgud annavad võimaluse viibida eemal, hõljuda õhus ja nautida bastioni uhket looduskeskkonda. Tõnismäe haljakule loodav lugemisala toob Rahvusraamatukogu introvertsuse avalikku ruumi ning pakub võimalust lugemiseks värskes õhus looduse keskel. Teatri väljaku lahendus räägib omaette olemise ja suhtluse vahekordadest, suletusest ja avatusest, paradiisist ja argisest reaalsusest. Lahendusena luuakse Teatri väljakule aed, mis aitab luua kontakti loodusega, loob intiimse keskkonna ning aktiveerib meeled.

Omaette olemise ruumid on linnades olulised paigad inimese sisemise tasakaalu kohapealt. Kiirelt pul-

seerivasse linna on vaja paiku, kus taastuda, puhata ja uidata. Sellistel loodusega vooderdatud kohtadel on tervendav toime. Omaette olemise ruumi mõju ei ole tuntav mitte ainult indiviidi tasandil, vaid see võimaldab meil paremini mõista ka üksteist ja muudab inimesi õnnelikumaks.

SUMMARY

Everyone needs to be alone from time to time. It's like helping yourself in moments when you need to rest, press the off button, be away. Through being alone we control our well-being and beliefs. It's inevitable that modern lifestyle and habits have begun to diminish the value of being alone. The number of exhausted and overworked companions around us is increasing. Fatigue often ends in burning out or depression which in turn produces alienated and lonely individuals. Thus, loneliness seems to be placed in today's context as a negative phenomenon exacerbated by the social isolation caused by the pandemic.

This master's thesis proves that there is a lot of positivity in solitude and it's spectrum has many different aspects. Many studies emphasize that being alone can be a tool for fighting stress and restoring emotional balance. It develops creativity and makes you feel better. Even more, being alone helps to connect with other people in a more meaningful way because personal and social happiness are always linked.

The spaces of solitude are different. To a large extent, our personal experience is a prerequisite for how we define solitude in a space. For example, a suitable environment for being alone is nature, which helps to restore attention or offer enchanting views. In architecture, solitude is an intangible quality created through various nuances – materials, light, acoustics, etc. In these places, we let the mind wander freely and not be bothered by consumption.

This project unfolds in the public space of Tallinn. It is the heart of the city that lacks quieter and more intimate places that would balance the over-enriched urban environment. Public space has a number of important functions. In addition to a sense of security, the city should offer opportunities for relaxation – between the artificial there should be room for nature, which softly embraces us. The space of being alone is like healing acupuncture – a provider of balance in this fast-paced world.

These five destinations and their solutions are related through a common base – through solitude, but differ in their spatial experience. The niches in the city wall offer a quiet stopping place, an opportunity to climb on it and rest while enjoying the sight. The seabed brings people even closer to the sea. It's a place where loneliness is not experienced through separation, but rather through a powerful feeling created by nature. The nets of Skoone provide an opportunity to escape, float in the air and enjoy the bastion's magnificent natural environment. The reading area waiting to be created on the green area of Tõnismäe brings the introversion of the National Library into the public space and offers the opportunity to get some fresh air and read in the middle of nature. The solution for the Theatre Square talks about the relationship between being alone and communicating, reclusion and openness, paradise and everyday reality. As a solution, a garden will be created on the Theater Square, which will help establish a connection with nature, create an intimate environment and activate the senses.

In conclusion, the spaces for being alone in the city are important for an internal balance. Places to re-

cover, rest and wander are needed in a city pulsating fast. Such places lined with nature have a healing effect. The impact of the space for being alone is not only felt on an individual level, but it also allows us to understand each other better and create more happy people.

KASUTATUD ALLIKAD

- Muddie, Ella. Little refuge: Design and solitude. (2012). Meanjin, Vol. 71, No. 1
- Tallinna kesklinna jalakäijate liikuvusuuringu lõppraport. 07.01.2018
- Grete Arro loeng. Loengusari: ELAV RUUM. (2021). (vaadatud 13.04.2021) https://youtu.be/wXHHC9HrN_Y
- Argo Moor “Üksik inimene muutub maailmas”. Raadiosaade: Ööülikool. (2020). (vaadatud 31.01.2021) <https://vikerraadio.err.ee/1148455/ooulikool-argo-moor-üksik-inimene-muutub-maailmas>
- Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS, 2018
- Cacioppo S, Grippo AJ, London S, Goossens L, Cacioppo JT. Loneliness: clinical import and interventions. (2015) *Perspect Psychol Sci.*10(2)
- Arro, Grete. Mänd, Kairi. Inimesest lähtuv linnaplaneerimine. (2021) *Kultuurileht Sirp.* (vaadatud 09.04.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/inimesest-lahtuv-linnaplaneerimine/>
- Moorehead, Bob. The Paradox of Our Time. (vaadatud 22.02.2021) <https://www.jodyhatton.com/files/paradox.htm>
- Han, Byung-Chul. The Burnout Society. (2015).
- Aureli, Pier Vittorio. Vähem on piisav: arhitektuurist ja askeesist (originaal 2013). Tlk E. Hermann. (2017)
- Harro-Loit, Halliki.; Tooding, Liina-Mai. Aja kiirenemise tunnetus ühiskonnas. (2017) *ajakiri Kaja nr 37.*
- Cherry, Kendra. How Multitasking Affects Productivity and Brain Health.(2020) *Very Well Mind* (vaadatud 02.05.2021) <https://www.verywellmind.com/multitasking-2795003>
- Sommer, Lauri. Yksindusest. (2021) *Vikerkaar 1-2/2021*
- Hollenhorst, Steven J.; Jones, Christopher D. Wilderness solitude: Beyond the social-spatial perspective (2001) *USDA Forest Service Proceedings*
- Sepp, Tuul. Isolatsiooni bioloogia. (2021). *Ajakiri Vikerkaar 1-2/2021.*
- Untangling loneliness: What does it mean? How do we experience it across the lifecourse? (2019) *Health Matters* *ajakiri.* (vaadatud 01.04.2021) <http://www.healthmatters.org.uk/health-and-wellbeing/untangling-loneliness-what-does-it-mean-how-do-we-experience-it-across-the-lifecycle/>
- Alberti, Fay Bound. A Biography of Loneliness : The History of an Emotion. (2019).
- Monbiot, Georg. Neoliberalism is creating loneliness. That’s what’s wrenching society apart. (2016) *The Guardian.* (vaadatud 13.02.2021) <https://www.theguardian.com/commentis->

- free/2016/oct/12/neoliberalism-creating-loneliness-wrenching-society-apart
- Smirnova, Anastassia. Manufacturing Solitude. Future Architecture Library. (vaadatud 10.10.2020) <http://archifutures.futurearchitectureplatform.org/volum-5-apocalypse/manufacturing-solitude/>
  - Ortiz-Ospina, Esteban. The rise of living alone: how one-person households are becoming increasingly common around the world. (2019) Our World in Data. (vaadatud 12.03.2021) <https://ourworldindata.org/living-alone>
  - Suureneb nii üksi elavate inimeste, aga ka kolmelapseliste perede arv. Statistikaameti blogi. (2020). (vaadatud 27.03.2021) <https://www.stat.ee/index.php/et/uudised/2014/05/29/paeva-sel-ajal-tallinna-kesklinna-rahvastik-kolmekordistub>
  - Raihhelgauz, Mikael. Polariseeriv üksildus. (2021) Postimees. Tähenduse teejuhid. (vaadatud 01.05.2021) <https://teejuhid.postimees.ee/7181955/polariseeriv-üksildus>
  - Khazan, Olga. How to Break the Dangerous Cycle of Loneliness. (2017) Bloomberg CityLab. (vaadatud 11.11.2020) <https://www.citylab.com/life/2017/04/how-to-break-the-dangerous-cycle-of-loneliness/522180/>
  - Shulevitz, Judith. The Lethality of Loneliness. (2013) The New Republic. (vaadatud 10.11.2020) <https://newrepublic.com/article/113176/science-loneliness-how-isolation-can-kill-you>
  - Alberti, Fay Bound. Loneliness and Embodiment. (2019) Solitudes: Past and Present veebiblogi. (vaadatud 13.03.2021) https://solitudes.qmul.ac.uk/blog/loneliness-and-embodiment/#_edn1
  - Vincent, David. Loneliness: the Making of a Modern Panic. (2019) Solitudes: Past and Present veebiblogi. (vaadatud 13.03.2021) <https://solitudes.qmul.ac.uk/blog/loneliness-the-making-of-a-modern-panic/>
  - kirjavahetus Tervise ja heaolu edendamise keskuse juhi Tiia Pertliga (29.10.2019)
  - Puusild, Kristjan. Kuidas isolatsioonis mitte hulluks minna. (2021) Fotografiska jutud. Saatesari (vaadatud 22.04.2021) <https://www.youtube.com/watch?v=A1HD1ECtNnk>
  - Bachmann, Karin. Karro-Kalberg, Merle. 2+2=?. (2020) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 11.11.2020) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/2-2/>
  - Rousseau, Jean-Jacques. Kuues moraalikiri Sophiele. Tlk: Kiik, Joonas. (2021) Vikerkaar 1-2/2021.
  - Naor, Lia. Maysseless, Ofra. The Wilderness Solo Experience (2020) Frontiers in Psychology. Volume 11
  - Arendt, Hannah. The Life of the Mind. Volume One: Thinking. (1978)
  - Vincent, David. A History of Solitude. (2020)
  - Wielgus, Margot. Solitude & Thinking. Henry David Thoreau. Anthropologie der Theorie
  - More, Thomas A.; Long, Christopher; Averill, James. Solitude, Nature, and Cities. (2004) Proceedings of the 2003 Northeastern Recreation Research Symposium.
  - Batchelord, Steven. The Art of Solitude. (2020)
  - Plekktrumm. Külas Romet Vaino. (2021) Telesaade. (vaadatud 09.04.2021) <https://jupiter.err.ee/1608139663/plekktrumm>

- Winnicot, Donald. The Capacity to be Alone. (1958) The International Journal of Psycho-Analysis
- Storr, Anthony. Solitude: A Return to the Self.(1989)
- Kull, Anne. Askeesi muteerumisest. (2021) Vikerkaar 1-2/2021
- Rancière, Jacques. Poliitilise kunsti paradoksid. (2012) Tlk. Anti Saar. – Vikerkaar, nr. □
- Mikita, Valdur. Põhjamaisest prototüübist. (2017) Ehituskunst 59: Kül mavõitu
- Rooksby, Maki; McLeod, Hamish J.; Furuhashi, Tadaaki. Hikikomori: understanding the people who choose to live in extreme isolation. (2020) The Conversation. (vaadatud 11.03.2021) <https://theconversation.com/hikikomori-understanding-the-people-who-choose-to-live-in-extreme-isolation-148482>
- Preferred Interpersonal Distances: A Global Comparison. (2017) Journal of Cross-Cultural Psychology
- Sommer, Robert. Personal Space: The Behavioral Basis of Design.(1969)
- Harris, Michael. Solitude: A Singular Life in a Crowded World. (2017)
- Plekktrumm, saatekülaline Pärt Uusberg.(2020) Telesaade. (vaadatud 01.02.2020) <https://arhiiv.err.ee/vaata/plekktrumm-part-uusberg/same-series>
- Koppel, Anari. Kohaleoleku kunst - Intervjuu Tõnu Õnnepaluga. (2014). Müürileht. (vaadatud 10.10.2020) <https://www.muurileht.ee/kohaleoleku-kunst-intervjuu-tonu-onnepaluga/>
- Pallasmaa, Juhani. The Geometry of Feeling: a look at the phenomenology of architecture. (1996) Theorizing a New Agenda for Architecture, An Anthology of Architectural Theory
- Karro-Kalberg, Merle. Plaan B. Tühermaade regenereerimine (2011) Magistritöö
- Viirpalu, Iris. Intervjuu Merle Karro-Kalbergiga. (2019) Edasi.org. (vaadatud 14.03.2021) <https://edasi.org/43833/merle-karro-kalberg-tallinna-eelis-on-vaheldusrikkus/>
- Unt, Anna-Liisa. Longero.(2020) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 05.09.2020) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/longero/>
- Kesklinna üldplaneeringu alusuuring: avaliku ruumi mõju inimese käitumisele (2020)
- Bachmann, Karin. Karro-Kalberg, Merle. Muruniiduki kujundatud linn. (2020) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 17.03.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/muruniiduki-kujundatud-linn/>
- Koov, Katrin. (2013) Aedade järelelu 2.
- Martin, Claire; Ricardo, Ricky Ray. Juhani Pallasmaa: Experiencing slowness. (2016) Landscape Australia. (vaadatud 02.02.2020) <https://landscapeaustralia.com/articles/juhani-pallasmaa-interview/>
- Keskkonnapsühholoogia. Külas Grete Arro. (2020) Vikerraadio, saatesari Huvitaja. (vaadatud 14.04.2021) <https://vikerraadio.err.ee/1060537/huvitaja-keskkonnapsuhholoogia>
- Arro, Grete. Mänd, Kairi. Inimesest lähtuv linnaplaneerimine. (2021) Kultuurileht Sirp. (vaadatud 09.04.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/inimesest-lahtuv-linnaplaneerimine/>
- kirjavahetus Henry Kuningaga, Tallinna Linnavalitsuse Muinsuskaitse osakonnast
- Linnahall koos Raine Karbiga. Avatud Majad nr.26. (2016) (vaadatud 28.04.2021) <https://ar->

hitektuurimuuseum.ee/static/2017/10/am_26_linnahall_2016.pdf

- Hint, Juhan. Skoone - mullakamakak, mis tõrgub tsiviliseerumast. (2019). Kultuurileht Sirp. (vaadatud 20.04.2021) <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/skoone-mullakamakak-mis-torgub-tsiliseerumast/>
- Skoone bastion. Dendroloogiline koondplaan.OÜ ViaGeo. Töö nr: VGT116 (2006)
- Koorits, Vahur.Tõnismäe väljakaevamised kulgesid kiirelt.(2007) Postimees. (vaadatud 25.04.2021) <https://www.postimees.ee/1656533/tonismae-valjakaevamised-kulgesid-kiirelt>
- Rahvusraamatukogu ajalugu.(vaadatud 25.04.2021) <https://www.nlib.ee/et/raamatukogust>
- Entsüklopeedia TALLINN vol2 N-Ü (2004) lk 276
- Levald, Andres. Aleksander Niine märgiline pärand Tallinna südalinnas. (2021) Kultuurileht Sirp (vaadatud 03.03.2021) <https://sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/aleksander-niine-margiline-parand-tallinna-sudalinnas/>
- Kaplinski, Jaan. Roheliste kõrbete aeg. (2019) ajakiri Maja, nr 95. (vaadatud 25.04.2021) <https://ajakirimaja.ee/jaan-kaplinski-roheliste-korbete-aeg/>
- Vestlus Marek Rannalaga. 09.02.2021
- Aben, Rob. Wit, Saskia. The Enclosed Garden (1999)
- Auer, Thomas. Õuemugavuse disainimine. (2017) Ehituskunst 59: Kül mavõitu

LISAKS

- Vestlus Piret Annosega. Peaasi.ee kliiniline psühholoog. (22.04.2020)

